

Eettisiä näkökulmia maanpuolustuksen ja yhteiskunnallisen turvallisuuden dilemmoihiin ja paradokseihin

Juha Mäkinen ja Laura Puumala

Abstract

This article examines two pivotal and interlinked paradoxes in military ethics. These two paradoxes are the security paradox and the peace paradox. Security paradox refers to a negative spiral where well-intended security functions end up decreasing or jeopardizing safety and security. Peace paradox takes two forms. Firstly, it is self-contradictory to pursue peace by the means of war. On the other hand, it is also problematic to allow violence in the name of non-violence.

Different normative positions from pacifism to just war tradition and to militarism can be seen as answers to the moral dilemma between condemning violence and the need to protect innocents. These positions weigh the worth of peace differently, but they can all be seen as answers to the same question concerning a justified trade-off between necessary violence and sustainable peace. There already exists a strong just war tradition, but this analysis divulges a need to map out just peace, as well. Not all peace is equally valuable or sustainable. Conceptions of safety and security are central, when defining sustainable and just peace as something more than mere absence of violence.

Johdanto

Tässä artikkelissa tutkitaan myyttisen sotilaskulttuurin dilemموjen ja paradoksaalisten olettamusten kyllästämaa sosiaalista todellisuutta. Tarkastelumme keskipisteenä ovat sotilasetiikan keskeiset käsitteet ja periaatteet liittyen yhtäältä rauhaan ja turvallisuuteen ja toisaalta väkivallan ja sodan oikeutukseen. Lähestymme tarkastelukohteitamme käsiteanalyttisesti sotilasetiikan ja -pedagogiikan sisäisestä itseymmärryksestä käsin, ja pyrimme luomaan dialogia sotatieteiden ja rauhantutkimuksen sekä militarismin ja pasifismin välille.

Suomalaisessa maanpuolustukseen osallistamisessa näyttäisi olevan jännitte lainsäädännön ja etiikan välillä. Nykyisin Suomen puolustuksen ja puo-

lustuskykyjen katsotaan perustuvan muun muassa yleiseen asevelvollisuuteen ja koko maan puolustamiseen siitäkin huolimatta, ettei Suomen lainsäädäntö tunnista yleistä asevelvollisuutta. Yleisen, periaatteessa jokaista kansalaista koskevan, *maanpuolustusvelvollisuuden* lainsäädäntö sen sijaan tunnistaa. Maanpuolustusvelvollisuus tarkoittaa sitä, että Suomen kansalaiset ovat velvollisia osallistumaan isänmaan puolustukseen tai avustamaan sitä sen mukaan, mitä laissa säädetään (Suomen perustuslaki 731/1999, 127 §). Samaan aikaan hallituskausittain pyritään perinteisten sotilaallisten uhkien lisäksi varautumaan ja vastaamaan entistä monitahoisempiin *kokonaisturvallisuusuhkiin*, joihin varautumisessa yhdistyvät sotilaalliset ja ei-sotilaalliset keinot.

Jo yli 10 vuotta Suomessa on pyritty siirtymään kokonaismaanpuolustuksen mallista kohti kokonaisturvallisuutta, mutta harvemmin tämän muutoksen perustuslaillisia, saati eettisiä ilmentymiä on pysähdytty jäsentämään¹. Perinteisesti kokonaisturvallisuus on määritelty tavoitetilaksi, jossa yhteiskunnan elintärkeisiin toimintoihin, kuten esimerkiksi johtaminen, puolustuskyky ja sisäinen turvallisuus, kohdistuvat uhkat ovat hallittavissa². Nykyisessä *Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa* vuodelta 2017 kokonaisturvallisuus määrittyy lähinnä suomalaisena varautumisen yhteistoimintamallina, jossa yhteiskunnan elintärkeistä toiminnoista huolehditaan viranomaisten, elinkeinoelämän, järjestöjen ja kansalaisten yhteistyönä.

Kokonaisturvallisuuden käsite ja malli on saanut osakseen tutkimuksellista kritiikkiä. Kriittisessä tarkastelussa esiin on noussut kysymys *turvallistamisesta* ja siihen liittyvästä *militarisoinnista* ja *epäpolitisoinnista*. Esiin on noussut myös tarve kansalaisten osallistumisesta pohdintoihin turvallisuudesta³ ja maanpuolustussuhteesta⁴. Ulkoisen ja sisäisen turvallisuuden nähdään kytkeytyvän toisiinsa yhä selvemmin, edellyttäen näin kokonaisturvallisuuden kentässä usean viranomaisen yhteistyötä (Sisäministeriö 2016). Siitä huolimatta yhteiskunnallisesti on tunnistettu Suomessa jo pidempään käydyn turvallisuuden hallinnan piirissä valtakamppailua⁵. Tämä valtakamppailu voi puolestaan vaikeuttaa häiriötilanteiden hallintaa ja riskeerata yhteiskunnallisen turvallisuuden edellytyksiä⁶. Kamppailun keskiössä ovat käsitteet ja niiden yhteiskunnallinen merkityksellistäminen kuten sekä, miten perustuslailliseen maanpuolustusvelvollisuuteen sovitetaan sekä sotatyön uusia muotoja⁷ että yhteiskunnallisen turvallisuuden edellyttämiä osallisuuden muotoja.

Kyse ei ole yksinomaan lainsäädännöllisestä vaan myös eettisestä haasteesta. Eettiset (ja uskonnolliset) vakaumukset ovat Suomessa olleet myös maanpuolustukseen ja kokonaisturvallisuustoimintaan liittyen enenevän yhteiskunnallisen keskustelun kohteina, vaikkakin toistaiseksi lähinnä vain siviilipalvelusta, jonkin erityisryhmän asevelvollisuutta tai nuorten maanpuolustustahtoa tarkasteltaessa⁸. Suomalaisilla aineistoilla tehdyissä empiirisissä tutkimuksissa⁹

aseistakieltäytymisen perusteiden on katsottu liittyvän rauhanaatteeseen, *pasifismiin*, joka voi nousta niin maallisesta kuin uskonnollisestakin *etiikasta*. Kiinnostavaa onkin myös se, millaisissa yhteyksissä, ja millaisin käsittein tätä eettistä pohdintaa voisivat mahdollisimman monet maanpuolustusvelvolliset myös asevoimissa tehdä.

Tämän artikkelin tavoitteena on purkaa vastakkainasetteluja sotatieteellisten ja rauhantutkimuksellisten näkökulmien välillä ja luoda keskusteluyhteyttä erilaisten pasifististen kantojen sekä *oikeutetun sodan tradition*, että militarististen tai *poliittiseksi realismiksi* katsottujen kantojen välillä. Rauhan ja sodan teemojen osalta käsitteellinen syventymättömyys ja perehtymättömyys ”toisen” arvoihin ja muihin perusoletuksiin ei ole keskustelulle eduksi. Yksinään ja äärimmilleen vietynä sekä kapeakatseinen militarismi että absoluuttinen pasifismi ovat molemmat määritelmältään samaan aikaan sekä alikehittyneitä että liian tiukkoja. Näin ollen molemmat johtavat tahoillaan absurdeihin lopputuloksiin sekä teoriassa että käytännössä. Militarismi ja realismi voivat kannustaa *ajautumaan* ja ryhtymään sotaan aina kun kansallisvaltion intressit ovat millään tavalla uhattuina, ja jatkamaan sota silloinkin, kun se on aivan liian tuhoisaa tai suhteettoman pitkittynyttä. Äärimmäinen pasifismi, eli absoluuttinen väkivallan vastustaminen, puolestaan voi *sallia* jopa paljon vakavamman kärsimyksen tai mittavamman henkien menetyksen, kuin mitä oikeutettu puolustussota ehkä aiheuttaisi.

Sekä sodan etiikka että rauhanaatteet ovat molemmat tahoillaan ensisijaisesti keskittyneet väkivallan oikeutukseen: ensimmäinen luoden sille tietyt reunaehdot ja hyväksyttävät perusteet, jälkimmäinen tuomiten sen mahdollisesti jopa kokonaan. Molemmat tahoillaan kuitenkin keskittyvät enemmän väkivallan rajaamiseen tai kieltämiseen ennemmin kuin suoraan rauhan määrittelyyn, kehittämiseen ja edistämiseen – tämä vieläpä, vaikka rauha on lopullinen päämäärä ja väkivalta vain yksi keino muiden joukossa!

Toisin sanoen, haluttiinpa sitten ylläpitää rauhaa tai sotia oikeutetusti, eivät pelkästään oikeutetun sodan periaatteet riitä, vaan niiden rinnalle tulisikin määritellä myös säilyttämisen tai *puolustamisen arvoisen rauhan ehdot ja periaatteet*. Eettisesti kestävä ja oikeutetun rauhan määrittämisellä puolestaan on mitä keskeisin merkitys turvallisuuden ja turvattomuuden määrittämisessä. Ei ole haluttavaa sotia, jos sillä ei koskaan saavuteta (entistä parempaa) rauhaa, mutta ei myöskään ole haluttavaa säilyttää pelkkää näennäistä rauhaa, jonka merkitys supistuu vain sodan puutteeseen ilman minkäänlaista vaikutusta kansalaisten turvallisuuden, vapauden ja hyvinvoinnin kokemiseen.

Sotatieteet ei nimikkeestään huolimatta fokusoidu yksinomaan sotaan, aivan kuten rauhantutkimuksessa ei tutkita vain rauhaa, joten molemmilla tutkimusaloilla on jaettu tarpeita myös pasifistisille ja turvallisuuteen liittyville tul-

kinnoille. Sotatieteiden parissa on arvioitu, että turvallisuuden käsitteellinen ja käsitteen yhteiskunnallisen toiminnallistamisen laajentaminen on johtanut aiempien ei-sotilaallisten uhkien *militarisointiin*, eli niiden käsittämiseen sotilaallista voimankäyttöä vaativiksi (Limnell 2009, 9, 73). Esimerkiksi rauhantutkimuksen parissa puolestaan on tulkittu jo 1990-luvulla¹⁰, että viimeistään 1980-luvun myötä tapahtunut ympäristöasioiden käsitteellinen kytkeytyminen turvallisuuteen (ks. Buzan ym. 1998) on johtanut rauhantutkimuksen ja perinteisten turvallisuuden auktoriteettien väliseen hegemoniakamppailuun turvallisuuden käsitteen määrittelyssä. Erilaisia sekä konkreettisia että kuvainnollisia (kuten huumeidenvastainen ”sota”), niin tiede- kuin aseellisiakin sotia (kuten terrorisminvastainen ”sota”), provosoidessaan *turvallistaminen* ja militarisoiminen saattavatkin johtaa turvan, turvallisuuden ja niin yhteiskunnallisen kuin kansainvälisenkin vakauden heikkenemiseen¹¹.

Yhtäältä siis sekä rauhanaatte että sotatieteet näyttäisivät jakavan yhteisen *juustuksellisen* arvopäämäärän rauhasta ja turvallisuudesta. Toisaalta molemmat ovat yksinään ja äärimmilleen vietyinä käytännössä riittämättömiä näkökantaja näiden päämäärien tavoitteluun. Edelleen lukkiutuminen kapeakatseisesti tiettyyn näkökulmaan tai tiettyyn tavoitteeseen kuten turvallisuuteen, – vaikka se olisikin sellaisenaan hyvä päämäärä – voi paradoksaalisesti johtaa tavoitteessa epäonnistumiseen. Tämä tarkastelu osoittaa sen, että suomalaisessa demokratiassa jokaisen kansalaisen tulisi tiedostaa maanpuolustuksen ja kokonaisuutensa turvallisuuden takaamisen eettisiä perusteita ja tarkastella niitä myös omakohtaisesti ja kriittisesti sekä suomalaisessa että kansainvälisessä ja globaalissa kontekstissa. Tässä artikkelissa pyrimme tukemaan näitä itse kunkin omakohtaisia pohdintoja käsiteanalyttisellä tarkastelulla.

Puolustusvoimien tehtäviä ja keskeisiä oletuksia: eräitä paradokseja ja dilemmoja

Puolustusvoimat on ollut vuosikymmenestä toiseen eräs Suomen luotetuimmista instituutioista (Myllyniemi (toim.) 2010, 39). Mutta missä määrin luottamus perustuu kansalaisten tietoon ja ymmärrykseen esimerkiksi Puolustusvoimien tehtävistä ja tavoitteista?

Yleisesti asevoimia, ja Puolustusvoimia, tulkitaan yksinomaisesti militaristisena eli sotakeskeisenä ja organisoituun voimankäyttöön keskittyvänä instituutiona, joka osaltaan muistuttaa sekä menneistä että tulevista sodista ja yhteiskunnallisesti keskeisistä sotilaallisen maanpuolustuksen tarpeista (ks. Valtioneuvosto 2019, 94). Harkittaessa yleisen militaristisen tulkinnan ohella myös Puolustusvoimien mahdollisia muita tehtäviä ja tarkoituksia, on kuitenkin

varottava turhaa turvallistamista ja ”yliturvallistamista”, joka puolestaan voi jälleen johtaa laajempaan militarisoitumiseen. Turvallistamisella tarkoitetaan jonkin ilmiön tai ongelman käsittämistä nimenomaan turvallisuuskysymykseksi, joka vaatii esimerkiksi poliittisen päätöksenteon sijasta turvallisuusalan ammattilaisten toimia. Yliturvallistamisesta puhutaan, kun syystä tai toisesta koetaan turvallistamiskehityksen olevan jollain tavalla ylimitoitettua tai perusteetonta.

Puolustusvoimien moninaisiin, suurelta osin arkisiin ja yhteiskunnallisiin tehtäviin ja tavoitteisiin syventyminen on välttämätöntä, jos pyritään ymmärtämään, mitä kaikkea Puolustusvoimille, ja tätä kautta asevelvollisille, oikeus- ja hyvinvointivaltiossamme tehtäväksi on annettu. Tämän lisäksi turvallistamis- ja militarisoitumistrendien vuoksi on tarpeellista pohtia myös sitä, mitä Puolustusvoimien tavoitteiksi ja tehtäviksi *ei tulisi antaa*. Turvallistaminen ja militarisoiminen yhdessä voivat johtaa ensinnäkin yhä useampien ongelmien näkemiseen turvallisuusuhkina ja toiseksi yhä useampien turvallisuusuhkien näkemiseen sotilaallisina uhkina edellyttäen täten sotilaallisia suorituskykyjä ja puolustuskykyjä. Mikäli ongelmat eivät kuitenkaan todellisuudessa ole luonteeltaan enimmäkseen tai ensisijaisesti turvallisuuteen tai sotilaalliseen toimintaan liittyviä, niiden ratkaiseminen yksinomaan tai edes ensi sijassa sotilaallisin keinoin voi osoittautua sekä tehottomaksi että epäeettiseksi.

Tässä luvussa avaamme ensin Puolustusvoimien keskeisiä ja muuttuvia tehtäviä, minkä jälkeen siirrymme analysoimaan näiden tehtävien laajenemiseen ja monimutkaistumiseen liittyviä moraalisia ongelmia, dilemmoja ja paradokseja. Dilemmalla tarkoitetaan sellaista (moraalisen) valinnan tilannetta, jossa molemmat vaihtoehdot voivat olla hyviäkin, mutta keskenään ristiriitaisia niin, ettei ole mahdollista valita molempia; yhden valitseminen sulkee välttämättä pois toisen vaihtoehdon (ks. Gowans 1987, 3). Paradoksilla puolestaan tarkoitetaan sovittamatonta sisäistä ristiriitaa tai uskotun vastaista (kreikan kielen sanoista *para* ja *doksa*); paradoksissa jokin näennäisesti looginen väite tai uskomus paljastuukin epäloogisuudeksi tai vaikuttaa olevan samaan aikaan sekä tosi että epätosi. Sodan etiikan saralla tunnettuja dilemmoja ja paradokseja ovat turvallistamiseen liittyvä *turvallisuusdilemma* ja yliturvallistamiseen liittyvä *turvallisuusparadoksi*.

Puolustusvoimien tehtävistä

Perinteisesti Puolustusvoimien ensisijaisena tehtävänä on ollut *maan sotilaallinen puolustaminen*¹², mutta jo vuodesta 1956 Suomi on osallistunut sotilaallisen tikin YK:n *rauhanturvaamiseen*. 2000-luvun myötä Puolustusvoimien osallis-

tuma kansainvälinen toiminta on muuttunut aiempaakin sotilaallisemmaksi (Rantapelkonen (toim.) 2012), ja rauhanturvaamisen rinnalla tehdään sekä sotilaallista että siviilikriisinhallintaa. Myös Puolustusvoimien muita viranomaisia tukevalla tehtävällä on pitkät perinteensä. Vuonna 2017 Puolustusvoimat sai uuden, kansainvälisen avun, tehtävän¹³, joka on sekä lainsäädännöllisesti että eettisesti erityisen merkityksellinen johdatellen pohdintoja turvallisuuteen ja sotilastoimintaan kytkeytyvien dilemموjen ja paradoksien pariin.

Hallituksen esityksessä muun muassa asevelvollisuuslain muuttamisesta (HE 94/2016) todetaan, että EU:n keskinäisen avunannon lauseke perustuu YK:n peruskirjan 51. artiklaan, jonka mukaan YK:n jäsenvaltio voi käyttää [myös kollektiivisesti] kansainvälisen oikeuden mukaista puolustautumisoikeuttaan, jos se joutuu aseellisen hyökkäyksen kohteeksi. Edelleen avunantolauseketta on katsottu voitavan soveltaa *myös muussa* kuin YK:n peruskirjan 51. artiklan tarkoittamassa hyökkäystilanteessa EU:n perussopimusten yleisen solidaarisuuden perusteella. Etiikan näkökulmasta onkin kiinnostavaa, millaisia tilanteita nämä ”myös muut” kuin hyökkäykseltä puolustautumistilanteet oikein ovat?

Perustuslain perusteluissa (ks. HE 1/1998) ei ole mainintaa maanpuolustusvelvollisuuden alueellisesta ulottuvuudesta (ks. Särämäkari 2016, 200), mutta perustuslain mukainen maanpuolustusvelvollisuus ei aseta Suomen kansalaisille velvollisuutta minkään muun maan kuin Suomen puolustamiseen. Toisaalta asevelvollisuuslain 62 §:n mukaan (429/2017) varusmiespalvelukseen tai kertausharjoitukseen osallistuva asevelvollinen osallistuu nimenomaisen *suostumuksensa* mukaisesti esimerkiksi kansainvälisen avun tehtäviin. Edelleen lain Puolustusvoimista annetun lain muuttamisesta 12 b §:n mukaan (427/2017) esimerkiksi kansainvälisen avun tehtäviin käytetään ensisijaisesti sellaista Puolustusvoimien henkilöstöä, joka on *sitoutunut* Puolustusvoimien kansainväliseen toimintaan. Julkisuudessa ammattisotilaiden osalta sitoutumistarve sivuutetaan, korostettaessa viime kädessä *virka velvollisuutta* (ks. Ammattisotilas 2020).

Lainsäädännöllisen asiantuntemuksen lisäksi kaikilta Suomen kansalaisilta, siis maanpuolustusvelvollisilta, edellytetään myös eettistä harkintaa ja asiantuntemusta, sillä mahdollisia kansainvälisen avun tehtäviä tulee tarkastella sekä lainsäädännön että etiikan näkökulmista¹⁴. Puolustusvoimat pyrkii vastaamaan oheisiin tehtävälisäyksiin myös asevelvollisten koulutusta kehittämällä. Tämä toteutetaan nykyään Koulutus 2020-ohjelman puitteissa. Tässä yhteydessä on päädytty siihen, että varusmieskoulutuksessa opetetaan myös *maanpuolustuksen etiikkaa* ja myös hyväksyttävän (oikeutetun) sodan kriteerejä (ks. Mäkinen 2020b).

Suomi on osallistunut Naton rauhankumppanuusyhteistyöhön vuodesta 1994 ja tuli vuonna 2014 kutsutuksi mukaan edistyneenä kumppanimaana

Naton laajennettujen mahdollisuuksien kumppanuusyhteistyöhön (Enhanced Opportunities Program, EOP). Nykyisin Suomi harjoittaa puolustusyhteistyötä suurten eurooppalaisten tai transatlanttisten turvallisuusinstituutioiden, EU:n ja Naton, piirissä sekä erilaisten kahdenvälisen ja johtovaltioperustaisten valtioryhmien puitteissa. Kansainvälisen yhteistyön kasvanutta painoarvoa Suomen puolustuspolitiikassa ilmentävät myös Naton kanssa vuonna 2014 laadittu isäntämaatukea koskeva yhteisymmärryspöytäkirja sekä kansainvälisen avun antamisen ja vastaanottamisen velvoitteen lisääminen Puolustusvoimien tehtäviin vuonna 2017 (Lehtonen & Koivula 2020, 128).

Puolustusyhteistyön katsotaan olevan tärkeää Suomen puolustuskyvyn ja uhkien ennaltaehkäisyn kannalta (Valtioneuvoston kanslia 2017, 6). Sotien hyväksyttävyyttä pohdittaessa on tarpeen tiedostaa sekä sodan kuvan muutoksen evoluutio¹⁵ että aseteknologian kehitys. Esimerkiksi ydin- ja tekoälyaseet ovat omiaan häivyttämään entisestään eroa puolustuksellisten (*defense*) ja hyökkäyksellisten (*offense*) operaatioiden välillä. Strategisesti *puolustuksellisuus* kytkeytyy *pelotteen* ja *pidäkkeen* (*deterrence*) käsitteisiin ja käytänteisiin. Näissä yhteyksissä ydinaseilla on ollut jo toisen maailmansodan jälkeen erittäin keskeinen merkitys¹⁶ – eittämättä jopa liiankin keskeinen, sillä pelotteena ja pidäkkeenä kertyvien hyödyllisten vaikutusten on ajoittain tulkittu haittaavaan suuressa määrin ihmiskunnan turvallisuutta ja hyvinvointia. Tämä on ilmennyt esimerkiksi kylmän sodan aikaan *ydinaseahdistuksena*.

Sittemmin esimerkiksi *ilmastoahdistus* on noussut huomattavasti laajemman huomion kohteeksi (ks. Pihkala 2017). Näyttäisikin siltä, että ydintuhon uhkaa ei enää tiedosteta, vaan se on vähintään piiloisesti osa normaalia elämää. Vastaavalla tavalla on kenties käymässä myös ympäristötuhon uhan kohdalla (Mt., 78). Samalla ympäristötuhot ja ilmastonmuutos lieveilmiöineen synnyttävät yhä uusia keskenään linkittyneitä ja toinen toisiaan eskaloivia turvallisuuden uhkia, kuten ruokaturvallisuuden vaarantumista, ilmastopakolaisuutta ja pandemioita. Vaikka nämä uhat tulkittaisiinkin nimenomaan turvallisuusuhiksi, lienee niihin vastaaminen pelkästään perinteisin sodankäynnin keinoin vähintäänkin epäsoviva ja riittämätöntä. Näin ollen tulkinta sodasta pysyvänä ilmiönä ja sellaisena, jossa ylivoimainen voimankäyttö on aina paras ratkaisumalli (Kerttunen 2010, 11) on modernien uhkien äärellä epäuskottava. Jos omaksuisimme tällaisen tulkinnan, syyllistyisimme jo Clausewitziläisittäinkin ajateltuna *liian militaristiseen* tulkintaan; myös joidenkin sotatieteellisten tulkintojen mukaan *sota on politiikan vararikko* (Hanska 2015, 50).

Toisaalta voimme kenties ajatella, että sotilaallisesti liittoutumattomana pienenä valtiona Suomi ei olisi kytkeytynyt esimerkiksi ydinasepelotteeseen, tai jos olisikin, ei ainakaan EU-jäsenenäkään voisi olla aktiivinen toimija näissä asioissa. Saman passiivisen tulkinnan mukaisesti voisimme yrittää vältellä vastuuta

myös ympäristötuhon ja sen lieveilmiöiden kohdalla. Viime vuosina tätä passiivista tulkintaa on pyritty haastamaan (Juntunen 2019). ”Tavanomaisellakin” sodalla on alati vaarana eskaloitua ydinaseiden ensikäytön kautta kattavaksi ydinsodaksi ja ydintuhoksi. Ympäristötuhon suhteen taas ainakin toistaiseksi meillä on vain tämä yksi planeetta, johon vaikutamme kaikki kollektiivisesti, mutta epäsymmetrisesti niin, että suurimmat saastuttajat eivät välttämättä olekaan ne, jotka tuhoista eniten tai ensimmäisenä kärsivät, mutta voivat kylläkin olla niitä, jotka eniten tai tehokkaimmin voisivat edesauttaa ”taistelussa” tuhoisia seurauksia vastaan. Näissä yhteyksissä ei enää erotella ”voittajia” ja ”häviäjiä”, sillä koko ihmiskunta ja ekosysteemit ovat kaikki suuressa määrin pelkästään häviäjiä.

Modernien uhkien suhteen ihmiskunnalla on nykyisin ainakin kaksi *eksistentiaalista*¹⁷ uhkaa: ydinsota ja ympäristökriisi¹⁸. Tosin ympäristökriisi on tarpeen tulkita vallitsevaa luontosuhdettamme problematisoivemmin ekokriisinä (Värri 2018). Täten päädymme taas kerran lainsäädännön ja moraalien väliin jännitteisiin, sillä ellemme me kansainvälisin sopimuksin ja lainsäädännön kautta saa aikaiseksi esimerkiksi ydinaseiden kieltoa ja niiden vaiheittaista vähentämistä, tai kunnianhimoiseen ympäristöpolitiikkaan sitoutumista, niin tällöin soisi eettisen vakaumuksemme tukevan pyrkimyksiä esimerkiksi ydinsulkusopimuksen aseman vahvistamiseksi ja ydinasekieltosopimuksen sekä esimerkiksi päästörajoitusten saamista laajemmin hyväksyttävissä olevaan muotoon¹⁹.

Turvallistaminen, turvallisuusparadoksi ja epäturvallistaminen

Edellä keskustellut Puolustusvoimien tehtävät tähtäävät pelkän perinteisen maanpuolustuksen ohella kokonaisturvallisuuden säilyttämiseen. Sotilaan ammattietiikan mukaiset ensisijaiset arvopäämäärät, joita toiminnalla tavoitellaan ovat turva, turvallisuus ja rauha. Oikeutetun sodan *jus ad bellum* -sääntöjen mukainen sodan oikeutettu syy on ulkoista aggressiota vastaan tehtävä itse- tai muiden viattomien puolustus. Pyrkimyksenä on säilyttää tai saavuttaa tietty turvallisuuden tila. Mutta *mitä turva* tai *turvallisuus* oikeastaan *on*? Mitä ne tarkoittavat modernien superongelmien ja eksistentiaalisten uhkien kohdalla?

Turvallisuuskäsityksen laajenemista vertikaalisesti eri tasoille (yksilön turvallisuus, valtion turvallisuus, planeetan/ekosysteemien turvallisuus) ja uudelleenmäärittymistä horisontaalisesti uusille alueille (ympäristöturvallisuus, taloudellinen turvallisuus, ruokaturvallisuus jne.) kutsutaan *turvallistamiseksi*. Erilaisia ongelmia ja haasteita turvallistettaessa kyseistä ilmiötä aletaan käsitellä nimenomaan *turvallisuusuhkana*. Turvallistaminen tapahtuu

aina kontekstoituna eli johonkin aikaan ja paikkaan asemoituvana. Turvallisuuksana suomen kielellä sisältää sekä englanninkielisten sanojen *security* että *safety* konnotaatioita²⁰, joilla viitataan yhtäältä turvallisuuteen oikeanlaisina ja tehokkaina *vasta- tai varotoimina suhteessa tietynlaisiin uhkiin*, ja toisaalta *subjektiivisena kokemuksena tai tunteena vapautteen pelosta* (Wæver 1995). Menemättä tässä yhteydessä syvemmälle suomalaiseen turvallisuusdiskurssiin toteamme, että on keskeistä tiedostaa turvallisuus yhtäältä kokemuksellisenä, subjektiivisena, ilmiönä ja toisaalta objektiivisena, erityistä *asiantuntemusta*²¹ edellyttävänä, yksilöiden kokemuksista ja tunteista lähtökohtaisesti riippumattomana asiana²².

Nykyisessä globaalisti linkittyneessä, nopeatahtisessa maailmassa esimerkiksi ilmastonmuutos, pandemiat, terrorismi, rasismi tai järjestäytynyt rikollisuus uhkaavat ainakin ihmisten fyysistä koskemattomuutta tai elinolojen vakautta tai jopa molempia. Kuten todettu, osa näistä voidaan nähdä jopa eksistentiaalisina uhkina olemassaolon laadusta ja rauhanomaisuudesta puhumattakaan. Nämä modernit uhat ja superongelmat ovat luoneet uudenlaisia, joko laajentuneita (*extended*) tai uudelleenmääriteltyjä (*redefined*) turvallisuuskäsityksiä. Turvallisuuskäsitysten laajennuttua, perinteisten sotilaallisten ja valtio-orientoituneiden turvallisuustulkintojen rinnalle on noussut joukko laajan turvallisuuden käsitteitä, jotka ovat laajentaneet turvallisuustulkintaa etenkin sosiaalisen, taloudellisen ja ympäristön saralle sekä useille eri tasoille yksittäisestä kansalaisesta globaaleihin instituutioihin ja systeemeihin, kuten koko bioottisen yhteisön turvallisuuteen.²³ Näin ollen nykyisin korostuu perinteisiä jakolinjoja ylittävän kokonaisnäkökulman merkitys.²⁴

Turvallistamista pohdittaessa on tarpeen tiedostaa myös *yliturvallistaminen*, eli perusteeton tai liiallinen turvallistaminen. Ottamatta kantaa siihen, missä kulkee perustellun ja perusteettoman tai tarpeellisen ja liiallisen turvallistamisen raja, on kuitenkin mahdollista ja aiheellista huomioida joitakin turvallistamisen yleisiä ongelmallisia seurauksia. Yksi tällainen seuraus on (yli)turvallistettujen ilmiöiden *epäpolitisoituminen*. Epäpolitisoitumisella tarkoitetaan ilmiön tai ongelman siirtymistä poliittisen keskustelun ja päätöksenteon ulkopuolelle. Tällöin ilmiön ymmärtäminen, käsittäminen ja mahdollisen haasteen ratkaiseminen vaihtuu ennemminkin sen aiheuttaman uhan torjumiseksi tai hallinnaksi, kuin alkuperäisen haasteen ratkaisemiseksi, lievittämiseksi tai ennaltaehkäisemiseksi yhteiskunnallisin keinoin²⁵. Toisin sanoen, ei siis esimerkiksi pyritä enää estämään tai hillitsemään vaikkapa ilmastonmuutosta tai sitä vauhdittavia toimia, vaan adaptoidutaan torjumaan sen aiheuttamia negatiivisia kerrannaisvaikutuksia.

Epäpolitisoituminen puolestaan edelleen luo vaaran perusteettomalle liukumiselle militarismiin²⁶. Militarismissa ehkäpä keskeisin perusoletus on *ulkoisen*

sotilaallisen uhkan olemassaolo, mikä johtaa ”me” ja ”toiset” vastakkainasetteluun sekä siten erilaisten sotien ensisijaistumiseen ja normalisoitumiseen; mahdollisesti jopa tätäkin syvemmälle eli yhteiskunnallisten ja demokraattisten sekä poliittisten merkitysyhteyksien väheksymiseen. Normaalisti sotilaalliseen ongelmanratkaisuun keskityttäessä huomio kiinnittyy mitä erilaisempiin ”etu-liitesotiin”, kuten huumesotiin, kybersotiin, taloussotiin ja sotiin terrorismia vastaan tai sotiin vaikkapa ilmastokriisiä suuressa määrin aiheuttavia valtioita vastaan. ”Etuliitesotiminen” tyypistää poliittista ongelmanratkaisua ja köyhdyttää kansalaisten yhteiskunnallista osallistamista. Täten myös yhteiskunnallisesti ja sisäisesti rakentuvat uhat ja riskit, kuten rasismi, seksismi, työttömyys ja suuret tuloerot, saatetaan sivuuttaa kokonaan. Samassa yhteydessä myös inhimillisen ja yhteiskunnallisen toimijuuden merkitys, voimaannuttamisesta (emansipaatio) puhumattakaan, on vaarassa marginalisoitua.

Tasapaino turvallistamisen ja yliturvallistamisen välillä on toteutuneen turvallisuuden ja rauhanomaisuuden kannalta keskeistä. Turvallistamiseen liittyy turvallisuusdilemmana ja -paradoksina tunnettu ongelmarypäs, joka on omiaan horjuttamaan rauhanomaisia oloja. *Turvallisuusdilemmassa* toimijat joutuvat pitkällä aikavälillä vaihteittain tarkastelemaan sekä omia että ”toisen” ominaisuuksia ja vaihtoehtoisia tekoja epävarmassa ja riskialttiissa tilanteessa. Tässä uhkaavassa ja vaikeasti ennustettavassa tilanteessa toimija joutuu tekemään ratkaisun turvallisuustoimiin ryhtymisen ja turvallisuuden potentiaalisen riskeeraamisen *eettisten* kustannusten välillä. Tällaisen epävarman ja korkean *riskin* tilanteessa tullaan usein tehneeksi päätöksiä, jotka itse asiassa kärjistävät ja/tai laajentavat tai syventävät alkuperäistä turvallisuusuhkaa entisestään ja/tai luovat uusia turvallisuusuhkia turvallisuustoimien sivutuotteina. Turvallisuuden takaamiseen pyrkivillä toimilla on myös turvallisuutta uhkaavia ei-intentioituja vaikutuksia. Tämä voi johtaa keskinäisten jännitteiden kasvamiseen ja lopulta turvallisuuden vähenemiseen eli noidankehämäiseen turvallisuusparadoksiin, jossa turvallisuustoimet tulevatkin epäsuorasti lisänneeksi turvattomuutta turvallisuuden lisäämisen sijasta.

On siis mahdollista, vaikkakaan ei välttämättä determinististä²⁷ tai fatalistista²⁸, että tilanteessa, jossa kaksi tai useampi toimija, pyrkiessään parantamaan omaa turvallisuuttaan, tuleekin provosoineeksi toinen toistaan. Yhden osapuolen toimet kärjistävät toisen osapuolen vastatoimia ja näin eskaloivat riskiä esimerkiksi väkivaltaisuuksien syttymiseen. Näin turvallisuusparadoksissa turvallisuuteen pyrkivien päätösten ja tekojen seuraukset ovatkin lopulta epäsuotuisia niin, että hyviä, turvallisuutta aidosti edistäviä vaikutuksia onkin lopulta vähemmän kuin huonoja, turvallisuutta heikentäviä vaikutuksia. Turvallisuusparadoksissa siis oletusten ja odotusten vastaista on se, että turvallisuutta lisäämään tarkoitettut toimet itseasiassa estävät turvallisuutta ja jopa lisäävät

turvattomuutta. Turvattomuuden lisääntyminen voi näkyä sekä subjektiivisena ahdistuksen ja pelon kokemuksena, että objektiivisesti kasvaneena konfliktiriskinä ja/tai niiden potentiaalisten tuhojen vakavuuden syvenemisenä. Tämä johtuu turvallisuustoimien toinen toistaan provosoivasta ja eskaloivasta peliteoreettisesta mekanismista, jossa ei toimitakaan lähtökohtaisesti luottamuksen ja yhteistyön oletusten perusteella²⁹ vaan oman selustan turvaamiseksi yhteistyön kustannuksella ja jatkuvasti panoksia korottamalla.

Oman selustan turvaaminen yhteistoiminnan kustannuksella muistuttaa rakenteeltaan niin kutsuttua vangin dilemmaa. *Vangin dilemma* on peliteoreettinen asetelma, jossa kaksi rikollista on jäänyt kiinni ja heitä uhkaa vankeustuomio. Rikolliset ovat etukäteen sopineet yhteisen strategian olla tunnustamatta rikostaan. Rikolliset eivät voi kuulustelujen aikana enää viestiä keskenään. Kuulustelijat tarjoavat täydellistä vapautumista sille rikolliselle, joka tunnustaa ja paljastaa rikoksen yksityiskohdat. Vaikenemisesta uhataan pitkällä vankeusrangaistuksella. Mikäli molemmat pysyvät vaiti, molemmat saavat samanmittaisen lyhyen vankeustuomion. Mikäli molemmat tunnustavat, molemmat saavat vaiti pysymisestä aiheutuvaa rangaistusta pidemmän vankeustuomion. Mikäli vain toinen tunnustaa, pääsee tunnustanut rikollinen heti vapaaksi, ja toinen, vaiti pysynyt rikollinen joutuu vankilaan vielä pidemmäksi ajaksi kuin kummassakaan edellisessä tilanteessa. Dilemma muodostuu siitä, että *yhteisen edun* mukaista olisi molempien pidättäytyä puhumasta – tällöin molemmat kärsisivät vain lyhyen rangaistuksen, joka yhteensäkin olisi lyhyempi aika, kuin yhden rikollisen vankeustuomio siinä tilanteessa, että vain toinen tunnustaa rikoksen. Kummankin oman edun mukaista olisi kuitenkin tunnustaa toisen pitäytyessä hiljaa – tällöin pääsee itse vapaaksi toisen joutuessa vankilaan pitkäksi aikaa. Oman selustansa turvaaja siis valitsee tunnustamisen, vaikka kokonaishyödyn (yhteenlaskettujen vankeusvuosien) kannalta edullisempaa olisi molempien pysyä vaiti (lyhyet vankeustuomiot yhteenlaskettuina ovat vähemmän kuin toisen yksin viettämät vankeusvuodet). (ks. Axelrod 1980.)

Samanlainen asetelma on helposti nähtävissä turvallisuusdilemmassa. Esimerkiksi asevarustelun suhteen parhaan yhteistuloksen tuottanee varustelukilvasta pidättäytyminen, mutta oma varustautuminen toisen siitä pidättäytyessä tuottaa kilpailuedun ensin varustautuneelle. Molempien varustautuessa uhka eskaloituu vaihe vaiheelta. Täten turvallisuusdilemmassa vangin dilemma näyttäytyy ikään kuin jatkuvana tai toistuvana dilemmana eri päätöksentekoinstansseissa pitkän ajan kuluessa.

Toisaalta turvallistaminen ei kuitenkaan missään nimessä ole yksiselitteisesti huono asia, eikä rajanveto liialliseen tai perusteettomaan turvallistamiseen ole helppoa, sillä demokraattisen yhteiskunnan puolustaminen ja turvaamisen arvoisuuden ylläpitäminen ja kehittäminen edellyttää monimuotoista ja koko-

naisvaltaista käsitystä turvallisuudesta modernissa moninaisten ja laaja-alaisten uhkakuvien maailmassa. Turvallisuuskurssissa onkin tarve siihen liittyvien keskeisten käsitteiden analysoinnille ja niiden yhteiskunnallisten merkitysten jäsentämiselle, jotta voidaan ainakin pysyä tietoisina ja avoimina turvallisuuskehityksen suunnista ja perusteista.³⁰

Turvallistamiskehityksen rinnalla ja sijasta ilmiöitä ja ongelmia on mahdollista myös *epäturvallistaa*. Epäturvallistamisella tarkoitetaan toimintaa, jossa aiemmin turvallistettu ilmiö tuodaan takaisin (muunkin kuin turvallisuus-) poliittisen ja yhteiskunnallisen päätöksenteon piiriin. Epäturvallistamisen perusteena voidaan todeta, ettei esimerkiksi sotilaallinen ylivarustautuminen tai kriisiytynyt ilmasto edellytä sotaa vaan ennemminkin radikaalia uudelleenrakentamista ja uudistamista, jotta kansainvälispoliittinen ja ekosysteeminen, niin ihmisten kuin muunkin luonnon, hyvinvointi voidaan jatkossa entistäkin paremmin turvata (ks. Joutsenvirta & Salonen 2020).

Täten korostuu demokraattisen yhteiskunnan puolustamisen ja turvaamisen arvoisuuden kansalaisia osallistava monitasoinen ylläpito. Nykyiselle ylikuluttavalle ja ylihyvinvoivalle (eli osin jopa pahoinvoivalle) yhteiskunnallemme keskeistä on myös inhimillistymisen ja *ihmistymisen* vaade. Käsitteellisesti käänne edellyttää esimerkiksi inhimillisen ja subjektiivisten turvallisuuden tulkintojen määrittelyä ja analysoimista (ks. esim. Soirila 2018) sekä nykyistä tasapainoisempia globaaleja ratkaisuja inhimillisten pelkojen ja turvallisuustarpeiden (*freedom from fear*) aseellisen ratkaisemisen ja toisaalta akuutisti hädänalaisten perusoikeuksien ja -tarpeiden (*freedom from want*) tyydyttämisen osalta.

Militarismi, pasifismi ja moraalidilemma

Poliittisen realismin tai *realpolitikin*³¹ mukaan sodat ovat yksi maailman realiteeteista, eikä moraalipohdintoilla ole sijaa kansainvälisten suhteiden jäsentämisessä³². Poliitikka nähdään moraalista irrallisena ja itsenäisenä näkökulmana, jonka pohjalta päätöksiä voidaan tehdä vetoamatta moraalisiin seikkoihin. Tuntuu kuitenkin epäuskottavalta, että poliittisia päätöksiä voisi tehdä ja poliittista keskustelua käydä täysin vetoamatta sellaisiin normatiivisiin seikkoihin, kuten kansalaisten hyvinvointiin, vapauteen tai oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Ilmeisemminkin poliittisen realismin pääasiallinen tarkoitus lienee lähinnä rajata pois ainakin rauhanaatteelliset mittasuhteet saavat eettiset pohdinnat poliittisotilaallisesta päätöksenteosta.

Toisinaan poliittisen realismin kanssa yhteen kietoutuukin myös militaristinen näkemys, josta ainakaan suomalainen sotatiede tai kansalaiset eivät

kuitenkaan ole olleet tähän mennessä riittävästi tietoisia. Laajassa merkityksessä *militarismi* tarkoittaa normatiivista näkemystä, jonka mukaan sota ja sotaan valmistautuminen on normaalia ja moraalisestikin haluttavaa sosiaalista toimintaa. Äärimmillään militarismin mukaisesti jopa kaikenlaiset sodat ovat oikeutettuja (Ceadel 1987, 4). Kapeampi määritelmä viittaa sodan ja sotilaallisen voimankäytön ihannoimiseen ja sen näkemiseen ratkaisuna poliittisiin ja yhteiskunnallisiin ongelmiin³³. Kyse ei kuitenkaan ole sinänsä väkivallan ihannoimisesta itsessään, vaan *nimenomaan sotavoimien kautta organisoituneen voimankäytön kannattamisesta*, ja esimerkiksi sotavoimien näkemisestä korkeimpana yhteiskunnallisena saavutuksena tai auktoriteettina (Dowler 2012, 491) pyrittäessä ”realismin” mukaisesti edistämään yksinomaan kansallisvaltion omia intressejä, esimerkiksi vankistamaan suurvalta-asemaa³⁴. Toisaalta tiettyjen militarististen tulkintojen mukaan sota on itsessään arvokasta tai vähintäänkin palvelee tiettyjä itsessään tärkeitä arvopäämääriä, joita millään muilla rauhanomaisemmilla keinoilla ei voida saavuttaa. Tällaista militarismia kannattava valitsee aina mieluummin sotilaalliset keinot silloinkin, kun toimivia rauhanomaisempiakin vaihtoehtoja olisi vielä jäljellä. (Coates 2016, 59, 74.)

Presidentti Dwight Eisenhowerin korosti jo vuonna 1961 kuuluisassa jäähyväispuheessaan sotataloudellisen kompleksin merkitystä. Sittenkin etenkin vuoden 2001 terrori-iskuihin yhä edelleen reagoitaessa, ja vuonna 2003 Irakia vastaan käynnistetyn epäoikeutetun sodan jälkimainingeissa, globaali asetelma on ollut sekä kriisiytyneessä että yhteiskunnallistumassa. Militarismin yhteiskunnallistuminen näkyy militarisoitumisen etenemisenä ulkoisesta turvallisuudesta sisäisen turvallisuuden, kuten poliisin pariin. Samalla demokraattiset instituutiot näyttävät olevan väkivaltaisten toimien mahdollisia kohteita. Näin ollen sotataloudellisten ja poliittisten kompleksien ja instituutioiden intressit ovat jo pidempään olleet jännitteisessä suhteessa toistensa kanssa.

Epäselväksi jääkin, miten militaristinen ja militarisoiva ajattelutapa soveltuu vaikkapa verraten pieneen, vaikkakin useiden sotilaallisten menestystensä ja ”menestystensä” myötä militarisoituneeseen Suomeen; maahan, jonka geopolitiittinen asema, toisaalta osana läntisiä demokratioita, mutta toisaalta naapurinaan ”puolitalitaarinen” Venäjä (taustallaan suurvalta-asemaa yhtä lailla havitteleva Kiina), on ollut jännitteille ja sodille altis. Tätä Suomen asemoitumista esimerkiksi demokraattisen rauhan teorian näkökulmasta tarkasteltaessa³⁵ voidaan tunnistaa merkittäviä haasteita sekä rauhalle että turvallisuudelle.

Käsitteellisesti on mahdollista erottaa toisistaan *militarismi ideologiana* tai asenteena ja *militarisaatio (militarization)* prosessina, jossa nämä asenteet ilmentyvät jokapäiväisessä elämässä. Militarismilla voidaan siis viitata ensisijaisesti asenteisiin sotilaallisen toiminnan haluttavuudesta ja tehokkuudesta, kun taas militarisaatiolla viitataan sotilaalliseen tapaan reagoida ja vastata

yhteiskunnallisiin ongelmiin, joita ei aiemmin ole pidetty yksiselitteisesti sotilaallisina ongelmina tai uhkina (Dowler 2012, 134). John Gillisin (1989, 1; ks. Giroux 2007, 30) mukaan militarismi määritellään joko sotilaallisen hallitsevuutena suhteessa siviiliauktoriteetteihin tai vielä yleisemmin sodanomaisten arvojen yhteiskunnallisena hallitsevuutena. Kun yhteiskunnallisia, sosiaalisia tai poliittisia ilmiöitä, haasteita ja ongelmia aletaan käsitellä sotilaallisina ongelmina tai sotilaallista toimintaa vaativina haasteina, puhutaan militarisoitumisesta. Toisin sanoen, militarisaation kautta yhteiskunta valmistautuu ja järjestäytyy tuottamaan väkivaltaa³⁶. Toisaalta prosessi voi kulkea myös toista kautta, jolloin militaristinen käyttäytyminen johtaa ideologiseen militarismiin. Näin ollen militarismi ideologiana ja prosessina on yhteen kietoutunut ilmiö (Higate & Henry 2016, 134–135.)

Militarisaatiokaan ei ole yksiselitteinen prosessi, vaan siinä voidaan erottaa useampia eri osa-alueita, jotka eivät kaikki välttämättä ole konkreettista sotaan varustautumista, vaan voivat saada myös paljon hienovaraisempia merkityksiä ja ilmenemismuotoja. Tässä artikkelissa käsillä olevan rauha-, turvallisuus- ja turvallistamistarkastelumme suhteen lienee sopivinta keskittyä valtiolliseen, yhteiskunnallisen systeemin militarisaatioon (*regime/state militarization*) ja sen historiallisyhteiskunnallisiin kytköksiin. Scofieldia (2007/2016) mukailten, yhteiskunnallisen systeemin militarisaatiolla tarkoitetaan vahvaa sotilaallista vaikututusta yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Tämä ei itsessään välttämättä vielä tarkoita sotilaallisen voimankäytön ihannoimista tai edes konkreettista sotaan valmistautumista. Sen sijaan tässä merkityksessä militarisaatio tarkoittaa sotilaallisten käytänteiden ja päätöksentekotapojen vahvaa vaikutusta yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Käytännössä näiden vaikutus toki yleensä lisää nimenomaan sotilaallisen puolustautumisen ja jopa sodan mahdollisuutta. Sotilaallinen, aseellinen puolustautuminen taas on todennäköisesti sopimaton ja tehoton ratkaisu useisiin moderneihin turvallistettuihin uhkakuviin, kuten ilmastonmuutokseen tai pandemioihin.³⁷

Militarismille täysin vastakkaista normatiivista näkemystä edustavat erilaiset pasifismin muodot. Pasifismi normatiivisena näkemyksenä on moninainen. Voitaisiinkin enemmän puhua aateperheestä kuin yhdestä ainoasta aatteesta. Rauhanaatteilla on pitkä historia, joka voidaan paikantaa niin kristinuskoon kuin moniin idänkin uskontoihin ja filosofioihin. Moderneissa länsimaissa pasifismi voi perustua niin uskonnollisiin vakaumuksiin kuin sekulaareihinkin filosofioihin. Länsimaissa pasifismi kytkeytyy usein sotaan liittyviin merkityksiin, toisin kuin esimerkiksi joissain idän filosofioissa, joissa pasifismi voi olla paljon laajempi ja monialaisempi kaikenlaisen haitan ja kärsimyksen tuottamisen tai väkivallan käyttämisen kieltävä perinne.³⁸ Pasifismi voi tarkoittaa sekä *rauhan säilyttämistä* tai edistämistä, että *väkivallan vastustamista*. Rauhan edistäminen

ja väkivallan vastustaminen, aktiivinen ja passiivinen rauha, ovat kuitenkin saman päämäärän tavoittelun kaksi eri keinoa, jotka voivat täydentää toisiaan³⁹.

Pasifistisia näkemyksiä voidaan jaotella monin eri tavoin ja moniin eri alaluokkiin. Ensinnäkin voidaan tehdä jako *absoluuttiseen (ehdottomaan)* ja *ehdolliseen pasifismiin (engl. conditional ja contingent pacifism)*⁴⁰. Absoluuttisen pasifismin mukaan sota ei voi olla moraalisesti oikeutettua missään tilanteissa. Tämän näkökannan mukaan sotiminen on aina välttämättä moraalisesti väärin, koska sota itsessään on moraalisesti väärin. Ehdollinen pasifismi puolestaan on absoluuttista pasifismia heikompi versio, sillä se myöntää, että ainakin teoriassa sota voisi olla moraalisesti oikeutettu, mutta vain jos se ei tuottaisi yhtäkään sivullista siviiliuhria. Tämä heikompi versio on kuitenkin sotahistorian realiteettien valossa käytännössä lähes yhtä tiukka kuin absoluuttinenkin versio, sillä oli sota sitten *mala in se*, eli paha itsessään tai ei, liittyy siihen kuitenkin todennäköisesti aina ainakin jonkin verran sivullistenkin kärsimystä ja kuolemaa. Tällaisissa muodoissaan pasifismi näyttäytyy ylevänä ideana, mutta osoittautuu kuitenkin käytännössä vaarallisen *tiukaksi kielloksi* pidäkkeetöntä alistamista ja väkivaltaisuutta vastaan⁴¹.

Juuri tähän tiukkaan pidättäytymiseen kiteytyy pasifismin paradoksaalisuus: vaaliessaan rauhaa ja väkivallattomuutta se voi tulla sallineeksi (oikeutettua puolustus)sotaakin mittavamman väkivallan, kärsimyksen ja kuoleman. Jos pitäydytään pasifismin absoluuttisessa tulkinnassa, päädytään passiivisen rauhan korostamiseen ja tietynlaiseen alistumiseen, sillä periaatteessa edes hyökkäyksiltä ei saisi voimankäytöllä puolustautua edes viimesijaisena keinona. Ajatuksen taustalla on usein moraalinen jakolinja kärsimyksen *aiheuttamisen* ja kärsimyksen *sallimisen* välillä, joista jälkimmäistä pidetään moraalisesti pienempänä pahana kuin puolustamiseen väistämättä liittyvää kärsimyksen tuottamista.

Passiivisuus ja pidättäytyneisyys on huomattavissa myös kristillisessä pasifismin perinteessä, joka kehottaa kääntämään toisen posken. Jännitteitä kuitenkin syntyy sen välillä, tulisiko ihmisen pitäytyä täysin etäisenä maallisen maailman asioille tuonpuoleisen toivossa, vai tulisiko meidän ottaa osaa maallisen oikeudenmukaisuuden rakentamiseen ja ylläpitämiseen jo tässä elämässä. Jälkimmäisen kannan mukaan voitaisiin ainakin äärimmäisissä tilanteissa ja tietyn ehdoin turvautua voimankäyttöön oikeudenmukaisuuden edistämiseksi, vaikkakin rauhanomaisuus tulisi säilyttää ensisijaisena oletusarvona (Christopher 1994, 22–24). Passiivisuuden ja tiukasti ehdollisen voimankäytön rinnalle voidaan nostaa myös väkivallattoman vastarinnan periaatteet, joiden mukaan epäoikeudenmukaisuutta ja vääryyttä voi ja tulee vastustaa, mutta se tulee ja on mahdollista tehdä täysin väkivallattomin keinoin.

Uuden ajan alun oikeusfilosofi Hugo Grotius tunnisti sekä pasifismin että realismin yhtäläisen riittämättömyyden. Hänen mukaansa yhtäältä pasifismi ei sallisi mitään ja realismi sallisi mitä vain, mitä tulee väkivaltaan ja voimankäyttöön. Näin ollen kumpikaan ei voi olla uskottava ja sellaisenaan käytäntöön sovellettava toimintaperiaate.⁴² Länsimainen oikeutetun sodan traditio voidaan nähdä ainakin yrityksenä luoda kolmas vaihtoehto näiden kahden ääripään välille (Orend 2001). Oikeutetun sodan tradition mukaisesti filosofisesti orientoituneessa sotilaseettisessä tutkimuksessa on kaksi perustavaa ennako-oletusta. Ensinnäkin oletetaan, että (ainakin puolustus)sodankäynti, on ainakin joissakin olosuhteissa moraalisesti hyväksyttävää. Sodan tulee kuitenkin olla viimeinen vaihtoehto, eli viimesijainen keino sen jälkeen, kun kaikki rauhanomaiset vaihtoehdot on jo kokeiltu ja osoitettu toimimattomiksi. Toiseksi oletetaan, että sotaa voidaan ainakin teoriassa käydä eettisesti jokseenkin siedettävällä tavalla; toisin sanoen, sodankäynnin väistämätön raakuus ei välttämättä aina kumoa sen alustavaa eettistä oikeutusta.⁴³

Näin ollen myös oikeutetun sodan traditiossa, vaikka väkivalta tietyin rajoituksin ja ehdoin sallitaankin, *on oletusarvona aina rauha*. Tavoitteena nimittäin on estää sota viimeiseen asti, ja vasta kun se ei enää ole mahdollista, sallitaan voimankäyttö vain siinä määrin kuin se on aivan välttämätöntä (ks. Fiala (toim.) 2018). Kaikki eivät ehkä julistaudu pasifisteiksi, mutta kukapa haluaisi julistautua *antipasifistiksi* tai militaristiksikaan – siis väkivallan kannattajaksi ensisijaisena ja lähtökohtaisesti hyvänä keinona? Harva olisi eri mieltä siitäkään, että sotaan ryhdyttäessäkin on pyrittävä *minimoimaan haittoja* ja pidättäytymään *suhteettomasta* voimankäytöstä. Grotius vetoaa myös rauhantyon jatkamiseen sodassakin, tarkoittaen tällä sitä, että sodasta ei saa tulla itsetarkoitus tai itseisarvo, tai suhteettomien ja epäoikeutettujen päämäärien edistämisen väline. Sen sijaan on säilytettävä halu solmia rauha heti kun siihen tarjoutuu reilu mahdollisuus⁴⁴.

Vastakkainasettelun sijaan rakentavampi tapa nähdä pasifismin ja sotatieteellisten teorioiden välinen jännite on jäsentää tätä asetelmaa *moraalidilemman* kautta. Pasifismi ja sodan oikeuttaminen voidaan nähdä moraalidilemmana, jossa kaksi moraaliperiaatetta tai *prima facie* -velvollisuutta ovat keskenään sovittamattomassa ristiriidassa. Tässä tapauksessa keskenään yhteen sovittamattomat periaatteet ovat väkivallasta pidättäytyminen ja puolustautuminen⁴⁵. Päätös voimankäytöstä ja sotaan ryhtymisestä on päätös näiden kahden periaatteen välillä. Ongelman muodostaa kuitenkin se, että vaikka molemmat periaatteet ovatkin sellaisenaan moraalisesti hyviä, sotakontekstissa ne sulkevat toisensa pois: kun pohditaan päätöstä ryhtyä oikeutettuun puolustussotaan, ei enää ole mahdollista puolustaa kansalaisia vain muin kuin sotilaallisin keinoin. Siispä, jos täysin pidättäydytään väkivallasta ei voida puolustaa viattomia⁴⁶ ja

jos taas ryhdytään puolustamaan viattomia ei ole enää mahdollista täysin pidättäytyä väkivallasta. Pasifismi ja oikeutetun sodan traditioon nojaava sotatiede ovat molemmat tahoillaan ratkaisuja tähän moraalidilemmaan; pasifismi painottaa ratkaisussaan väkivallasta pidättäytymistä, kun taas eettisesti orientoituneet sotatieteet painottavat kansalaisten puolustamista.

Erilaisia painotuksia voidaan edelleen jatkaa sekä pasifismin että sotatieteiden teorioiden sisällä. Saba Bazarganin jatkokehittämä *kontingentti pasifismi* (*cortingent pacifism*) on tällainen joko suhteellisten haittojen tai episteemisten riskien painottamiseen perustuva pasifismin muoto. *Kontingenssi* tarkoittaa filosofiassa ei-välttämättömyyttä, sitä, että tapahtuma ei ole väistämätön, vaan tavalla tai toisella ainakin jossain määrin satunnainen. Nimensä mukaisesti siis kontingentin pasifismin mukaan ei ole mitenkään välttämätöntä, että sodat ovat aina tuomittavia tai moraalisesti kiellettyjä. Kontingentti pasifismi voidaan nähdä ehdollista pasifismia heikompana pasifismin muotona, sillä sen mukaan sota voi myös käytännössä olla täysin hyväksyttävää, vaikkakin useimpien sotien kohdalla on epätodennäköistä, että ne sitä olisivat⁴⁷. Kontingentin pasifismin muodot voidaan edelleen jakaa *suhteellisuusperustaiseen* (*proportionality-based*) ja *episteemisperustaiseen*, eli tiedollisiin haasteisiin perustuvaan kontingenttiin pasifismiin.

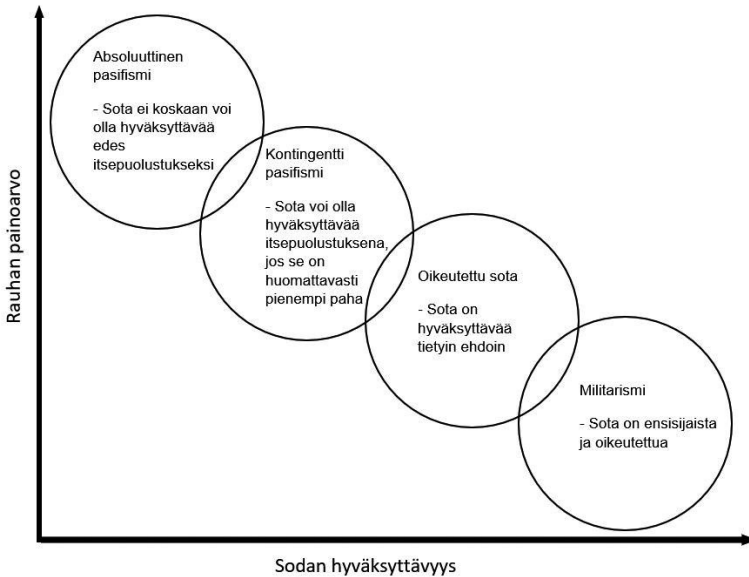
Suhteellisuusperustainen kontingentti pasifismi nojaa oikeutetun sodan tradition *jus ad bellum*- ja *jus in bello* -sääntöjen *suhteellisuusperiaatteeseen* (*proportionality principle*), jonka mukaan 1) sodalla tavoiteltujen hyötyjen tulee olla suuremmat kuin sodan välttämättä aiheuttama paha, ja 2) sotilaallisen voimankäytön tulee olla suhteessa tavoiteltavaan hyötyyn, eli toisin sanoen ylimääräinen väkivallan käyttö hyötyjen saavuttamiseksi ei ole sallittua. Suhteellisuusperusteisesti tarkasteltuna sota ei voi olla sallittua silloin kun se vahingoittaa viattomia sivullisia suhteettoman paljon. Tämä ajatus on kuitenkin sisäänrakennettu jo edellä mainittuihin oikeutetun sodan suhteellisuusperiaatteisiin. Miksi siis tämän ajatuksen takana olisi jokin oikeutetun sodan reunaehdoista poikkeava itsenäinen pasifismin muotonsa?

Ensinnäkin tämä huomio tuo esiin pasifismin ja oikeutetun sodan tradition yhteistä arvopohjaa, ja voisi siten olla hyvä ensiaskel näkemysten välisen keskusteluyhteyden luomiselle. Suhteellisuusperustainen pasifismi on kuitenkin suhteellisuusperiaatteesta erillinen huomio siinä, että pelkän suhteellisuusvaatimuksen lisäksi se ikään kuin *nostaa suhteellisuuden rajaa*. Tämä tarkoittaa sitä, että suhteellisuuden rajaa kiristetään paljon tiukemmaksi kuin pelkästään seurauseettisissä pohdinnoissa olisi välttämätöntä. Suhteellisuusperusteisessa pasifismissa ei riitä, että sodalla estetty haitta on utilitaristisessa laskennassa yksinkertaisesti mittavampaa kuin sodan aiheuttama haitta. Sen sijaan sotimalla estetyn pahan pitää olla *todella huomattavasti suurempaa* (esimerkiksi

moninkertaista) suhteessa sodalla aiheutettuun pahaan. Se, kuinka korkealle riittävän suhteen raja nousee, riippunee itse kunkin muista eettisistä periaatteista, kuten mahdollisista moraalisisista eroista pahan tekemisen ja pahan sallimisen välillä. Oli raja lopulta kuinka korkealla tahansa, suhteellisuusperusteisessa pasifismissa jokin raja kuitenkin on olemassa. Tämä tarkoittaa sitä, että tuon rajan ylittävät tilanteet ovat sellaisia, että ne sekä teoriassa että käytännössä sallivat sotimisen (Bazargan 2014, 2–4). Tällainen rajan ylittävä tapaus voisi olla esimerkiksi jonkin kansanryhmän laajamittaiseen ja erityisen raakaan vainoon ja kansanmurhaan liittyvä tilanne. Tällöin todennäköisesti hyvin kohdenne- tuilla ja lyhytkestoisilla kriisinhallintaoperaatioilla laajamittaisen ja julman kärsimyksen estäminen olisi suhteessa riittävässä määrin suurempi hyvä kuin esimerkiksi sotilaallisen kriisinhallinnan mahdollisesti tuottama hetkellinen ja rajattu kärsimys.

Episteemisperustainen pasifismi puolestaan nojaa sodan oikeutusta koskevien tiedollisten rajoitusten luomiin riskeihin. Samoin kuin edellisen, tämänkään näkökulman mukaan ei ole täysin väistämätöntä, että sotiminen olisi aina kiellettyä tai epäoikeutettua. Sen sijaan episteemisperustaisen pasifismin mukaan *emme todennäköisesti pysty luotettavasti tekemään päätöstä siitä, onko jokin tietty sota oikeutettu vai ei*. Koska sota aina tuottaa haittaa myös sivullisille, mutta erityisesti ollessaan epäoikeutettu, tuottaa sitä suhteettoman paljon ja tarpeettomasti ja/tai vailla riittäviä perusteita, on eettisesti parempi tehdä niin sanottu ”väärä negatiivinen” päätös. Episteemisperustaisen pasifismin mukaan epävarmuuden edessä on siis parempi mieluummin päätyä pasifistiseen vaihtoehtoon, eli pidättäytyä sotimasta, kuin ryhtyä sotaan, joka ehkä myöhemmin osoittautuukin epäoikeutetuksi. Päätöksenteossa nojataan siis *varovaisuusperiaatteeseen*, jonka mukaan riskien ollessa korkeat, on ehkä syytä suhtautua mieluummin tarpeettoman varovaisesti kuin varomattomasti. Näin voidaan estää tarpeetonta kärsimystä, joka epätodennäköisyydestään huolimatta olisi toteutuessaan mittava tai vakava vahinko. Toisaalta näkemys ei myöskään kiellä sotimista silloin, jos todella on hyvät perusteet uskoa, että sota on oikeutettu. (Bazargan 2014, 14–16.) Episteemisperustaisessa pasifismissa on siis vahva pasifismioletus, eikä ”väärää negatiivista”, eli oikeutetusta sodasta pidättäytymistä pidetä moraalisesti vääränä, vaikkei oikeutettua sotaa täysin kielletäkään.

Aatteet erilaisista pasifismin muodoista oikeutetun sodan tradition kautta laajaan ja suppeaan militarismiin voidaan nähdä totaalisen erillisyytensä tai vastakkaisuutensa sijaan jatkumona.

Kuvio 1: Aatejatkumo absoluuttisesta pasifismista militarismiin

Jatkumo muodostuu vastauksien kirjosta väkivallan hyväksyttävyyteen ja tämän hyväksynnän rajaan liittyen. Erilaiset pasifismit nostavat rajan väkivallan hyväksyttävyydelle kaikkein korkeimmalle. Absoluuttinen pasifismi edustaa väkivallan totaalista tuomitsemista kaikissa tilanteissa, kun taas muut pasifismin muodot voisivat joko teoriassa tai käytännössäkin sallia sen tietyin, joskin erittäin tiukoin ehdoin. Näin pasifismit muodostavat nekin yhdessä jatkumon sisäisen jatkumon. Jatkumon keskikohtaa edustaa oikeutetun sodan traditio, joka nojaa pasifismin puoleen siinä, että rauhanomaisuus on sekä toiminnan lähtökohta että päämäärä. Se kuitenkin asettaa oikeutuksen ja rajat väkivallan käytölle ja täten myös tulee suoranaisesti hyväksyneeksi voimankäytön, silloin kun se on täysin välttämätöntä. Toista ääripäätä puolestaan edustavat poliittinen realismi ja militaristiset näkökannat, jonka mukaan voimankäyttö ei ole ainoastaan hyväksyttävää, vaan jopa toivottavaa, jolloin rauha on helposti luovuttavissa.

Hyväksyttävä ja puolustamisen arvoinen rauha

Sotatieteissä muuallakin kuin vain sotilaspedagogiikan parissa on ollut kiinnostuneisuutta oikeutetun sodan tutkimusperinnettä kohtaan⁴⁸, vaikkakin pe-

rinteisesti on syvennetty vastakkainasettelua sotatieteiden ja rauhantutkimuksen välillä. Tämä tulkinta tuo esille itseasiassa sotatieteiden konservatiivisuutta, mistä se tosin ei ole ollut itse tietoinen, koska sotatieteiden suhde militarismiin ja militarisoitumiseen on toistaiseksi jätetty näkemättä ja tulkitsematta.

Samoin kuin turvallisuustutkimuksessa turvallisuuskäsitteen kohdalla, myös rauhantutkimuksessa tunnistetaan erilaisia rauhan muotoja ja jaotteluja. Merkittävin jakolinja lienee niin sanotun negatiivisen ja positiivisen rauhan välillä. *Negatiivisella rauhalla* tarkoitetaan rauhaa yksinkertaisesti sodan tai väkivallan poissaolona (Coates 2016, 106). Negatiivinen rauha implikoi tiettyä passiivisuutta ja pidättäytymistä: kieltoa sotaan ryhtymisestä tai väkivaltaan turvautumisesta⁴⁹. Negatiivinen, kapea rauhan määritelmä voi johtaa rauhan paradoksiin alistuessaan passiivisuudessaan vastustajan aggressioon tai muihin epäoikeudenmukaisuuksiin (Cortwright 2008, 6). *Positiivisella rauhalla* puolestaan tarkoitetaan pelkän sodan tai fyysisen väkivallan puuttumisen lisäksi myös niin kutsutun *rakenteellisen väkivallan (structural violence)* puuttumista. Rakenteellinen väkivalta on laajempaa yhteiskunnallista epäoikeudenmukaisuutta, joka voi näyttäytyä esimerkiksi syrjintänä, hyväksikäyttönä ja marginalisoina. Rauhan edistämistä ja kehittämistä kutsutaan myös termillä aktiivinen rauha. Näin ollen aktiivinen, positiivinen rauha implikoi pelkän väkivallasta pidättäytymisen ohella myös aktiivisia toimia hyvän, oikeudenmukaisen⁵⁰ ja reilun yhteiskunnan muodostamiseksi ja ylläpitämiseksi⁵¹.

”Rauha” sinänsä ja itsessään ei siis välttämättä, varsinkaan negatiivisessa tulkinnassa, kerro vielä mitään rauhanomaisen tilanteen sisällöstä, siis esimerkiksi valtion sisäisistä poliittisista ja yhteiskunnallisista oloista ja kansalaisten hyvinvoinnin tasosta. Kun rauha määrittyy pelkästään antiteesinsä, sodan, puuttumisen kautta, se on korkeintaan niin kutsuttu *rakenteellinen hyve*⁵², joka asettaa vain tietyt reunaehdot tai lähtökohdat, määrittämättä mitenkään näillä ehdoin muodostuvan järjestelmän normatiivista sisältöä. On siis täysin mahdollista, että rauha, vaikkakin hyvä lähtökohta, voikin pitää sisällään eettisesti epäilyttäviä tai jopa täysin tuomittavia järjestelmiä. Näin ollen kaikki rauhat eivät välttämättä ole säilyttämisen arvoisia, jos niiden sisällä tuotetaan enemmän kärsimystä kuin mitä niiden kumoaminen väkivaltaisinkin keinoin lopulta tuottaisi⁵³. Frances Kammin (2012) mukaan oikeutettu rauha (just peace) on tila, jota ei ole oikeutettua muuttaa sodan keinoin. Oikeutettu sota puolestaan on tilanne, jolloin ei ole moraalisesti epäoikeutettua ryhtyä sotaan. Tällä tavoin yksinkertaistettuna Kamminkaan määritelmä ei vielä kommunikoi juuri mitään oikeutetun rauhan sisällöstä, mutta se korostaa rauhaan ja sotaan liittyvien moraalisten vaatimusten epäsymmetrisyyttä. Tässä määritelmässä oikeutettuun rauhaan liittyy moraalinen *vaatimus*; mikäli rauha on oikeutettu, se tulee säilyttää eikä sitä ole hyväksyttävää rikkoa. Oikeutettuun sotaan puolestaan

liittyy *vain hyväksyntä*, mutta ei vaatimusta; ei ole moraalisesti vaadittua sotia oikeutettuakaan sotaa, mutta ollessaan oikeutettu, sota on moraalisesti hyväksyttävää.⁵⁴

Niin sanotun *deonttisen pasifismin* (*deontological pacifism*) mukaan rauhanomaisuus ja rauhan ylläpito ovat kuitenkin absoluuttisia velvollisuuksia, ja niistä tulisi pitää kiinni kaikissa tilanteissa (ks. Farmer 2011). Deonttinen pasifismi implikoi siis vain negatiivista rauhaa; sodan puutetta, rauhassa pidättäytymistä. Negatiivinen rauha ja deonttinen pasifismi voidaan rinnastaa absoluuttiseen pasifismiin. Kieltäessään kaiken väkivallan ja sodan kaikissa tilanteissa, deonttisen ja absoluuttisen pasifismin on tyydyttävä sodan ja väkivallan puuttumiseen riittävänä päämääränä. Negatiivisen rauhan ”puolustamiseksi” yhtäältä vaaditaan täydellistä sodasta pidättäytymistä, mutta toisaalta sodan puute nähdään myös riittäväksi ehdoksi rauhalle.

Vähemmän tiukat, erityisesti kontingentin pasifismin muodot puolestaan voivat uskottavammin edellyttää myös positiivista rauhaa. Mikäli painotetaan hyväksyttäviä haittoja päätöksessä sodan ja rauhan, väkivallan ja pasifismin välillä, kuten erityisesti suhteellisuusperustaisessa kontingentissa pasifismissa, on tarkasteltava myös rauhan *sisältöä* – siis sitä, *miten se toteuttaa reilua oikeudenmukaisuutta ja kansalaisten hyvinvointia* tai edes perustarpeiden tyydyttymistä. Tässä tarkastelussa rauha sinänsä ei välttämättä ole *itseisarvoista*, vaan rauhanomaisuuden *säilyttämisen arvoisuus* riippuu siitä, millaiset poliittiset, yhteiskunnalliset ja sosiaaliset olot sen puitteissa ovat mahdolliset. Mikäli positiivinen rauha, siis vapaus sekä fyysisestä että rakenteellisesta väkivallasta, ei voi toteutua, on täysin mahdollista, että tällaisesta rauhasta on kontingentin pasifisminkin mukaan luovuttava.

Huomionarvoista on kuitenkin se, että sotaan ryhtyminen epäeettisen rauhan sijaan on sekä kontingentin pasifismin että oikeutetun sodan tradition mukaan *hyväksyttävää vasta, jos sota on välttämätöntä ja suhteessa (moninkertaisesti) pienempi paha tai suurempi hyvä kuin pelkän negatiivisen rauhan säilyttäminen*. Jos lopulta tehdään päätös oikeutettuun sotaan ryhtymisestä, tehdään kuitenkin vääryyttä suhteessa velvollisuuteen pidättäytyä vahingoittamasta muita, vaikka tarkoitus on nimenomaan suojella viattomia väkivallalta. Toisin sanoen tehdään valinta, jonka yhtenä perusteena on oletus siitä, että väkivallalla ja tappamisella voidaan tuottaa ja tukea turvallisuutta ja elämää. Tämä on lievästi paradoksaalista jo itsessään, mikäli ei jatkuvasti arvioida sitä, *millä inhimillisellä hinnalla* elämän ja turvallisuuden puolustaminen jopa sotatoimin voidaan oikeuttaa.

Kontingenti suhteellisuusperustainen pasifismi on ensinnäkin yritys arvioida juuri tätä inhimillistä hintaa. Toisekseen se on yritys laskea hyväksyttävää sodan inhimillistä hintaa huomattavasti niin, että vain äärimmäisen vähäisin

vahingoin toteutettu sota olisi hyväksyttävää. Sodan inhimillisen hinnan, esimerkiksi vahingoittamisen ja tappamisen määrän ja vakavuuden, tulee siis olla huomattavan pieni, jotta välttämätön vahingonteko ja tappaminen itsen tai toisten suojelemiseksi voitaisiin oikeuttaa. Mitä todennäköisimmin positiivista rauhaa voidaan edistää pitkälti myös (ja varsinkin) muin kuin sodan keinoin. Näin voidaan säilyttää koko ajan negatiivinen rauha samalla kun aktiivisesti työskennellään positiivisen rauhan sisältöjen edistämiseksi. Analyysi paljastaa kaksi merkittävää piirrettä rauhan luonteesta. Ensinnäkin sen, että negatiivinen ja positiivinen rauha eivät ole toisensa poissulkevia tulkintoja, vaan kaksi mahdollisesti toisiaan täydentävää tekijää yhteiskunnan rauhanomaisten olojen suhteen. Toisekseen analyysi paljastaa, että rauha on ennemminkin jatkuva, muuttuva prosessi kuin jokin tietty, absoluuttinen ja pysyvä lopputulos (Cortwright 2008, 7–8).

Pohdintaa

Positiivisen ja negatiivisen rauhan yhteen kietoutunut prosessinomaisuus sekä toisaalta valinta nopean rauhan (pyrkimyksen) ja hyvän, mutta yleensä ajakänteeltään pidemmän rauhan (pyrkimyksen) välillä johdattelee takaisin jatkuvaajatteluun sekä dilemmaan voimankäytön hyväksyttävyydestä. Oletettavasti useimmat olisivat valmiita hylkäämään jatkumon molemmat ääripäät, siis sekä absoluuttisen pasifismin että militarismin. Edes oikeutetun sodan tradition mukaisesti sotaa ei tule normalisoida tai edes hyväksyä kuin kohtalaisen äärimmäisissä olosuhteissa: pelkkä oman edun tavoittelu ei ole hyväksyttävää, ja positiivisen rauhan tulee olla konkreettisesti ja peruuttamattomasti uhattuna ennen kuin sotatoimet voitaisiin oikeuttaa. Toisaalta, vaikka tästä vallitsisi teoreettisesti täysi konsensus, (yli)turvallistaminen osaltaan hämärtää erottelua ja päätöksentekoa siitä, mikä ylipäänsä on aito turvallisuusuhka, ja vieläpä sellainen huomattava turvallisuusuhka, johon nimenomaan sotilaallisin toimin voi ja täytyy vastata.

Käytännössä päätökset eivät siis välttämättä ole kiistattomia. Toisen ääripään, absoluuttisen pasifismin, suhteen ongelmallista on eettisesti huono rauha, joka tuottaa huomattavaa kärsimystä, haittaa tai jopa kuolemaa. Ei ole selvää, olisiko parempi säilyttää mikä tahansa rauha itseisarvoisena, vai tulisiko ainakin joitain ”rauhanaikana” tehtäviä huomattavia hirmutekoja vastustaa jopa sodan keinoin, jos mikään muu ei auta. Toisaalta ”huono rauha” tuskin sekään on kiistaton käsite, ja varsinkin kolmansien osapuolten interventioiden salliminen erilaisten yhteiskunnallisten ja kulttuuristen systeemien arvottamisen pohjalta on eettisesti epäilyttävää ja riskialtista länsimaistumisen, sekularisoitumisen,

liberalisoitumisen ja muiden kulttuurien ja uskontojen marginalisoitumisen viitekehyksessä.

Vaikkei ääripäidenkään tyrmääminen ole yksiselitteistä, aito dilemma jäänee kuitenkin jonnekkin maltillisempien pasifismin muotojen ja oikeutetun sodan tradition välille. Molemmat näkemykset pitävät pasifismia lähtökohtanaan ja sotaä täysin viimesijaisena, epätoivottavana vaihtoehtona. Toisaalta molemmat sisältävät myös sen mahdollisuuden, että jotkin sinänsä ”rauhanomaiset” tilanteet voivat olla eettisesti vieläkin hirvittävämpiä kuin tietyin moraalisesti hyväksyttävien ehdoin käyty sota. Tällöin kysymykseksi muodostuu ensinnäkin se, mihin suhteellisuuden raja vedetään, eli kuinka paljon pienempi paha sodan täytyy olla rauhanomaisiin julmuuksiin nähden, ollakseen hyväksyttävää. Oikeutetun sodan traditiosta käsin yksinkertainen seurausettinen laskenta riittänee: sota voidaan oikeuttaa (kunhan muutkin ehdot täyttyvät), jos se tuottaa vähemmän pahaa eli/tai enemmän hyvää kuin rauhan säilyttäminen. Suhteellisuusperustainen kontingentti pasifismi nostaa tätä rimaa mahdollisesti huomattavastikin yksinkertaisen utilitaristisen kalkyylin yläpuolelle. Rauhaa painotetaan yhtälössä niin, että sodalla saavutetun hyvän täytyy olla moninkertaisesti suurempi kuin mitä rauhan säilyttämisestä koitua kärsimys olisi. Toisekseen episteemisperustainen pasifismi muistuttaa vielä siitä, että emme välttämättä voi luotettavasti tietää, milloin voimankäyttö todella olisi oikeutettua, sillä emme todennäköisesti täysin tunne kaikkia relevantteja faktoja oikeutuksen taustalla. Tällöin tulisi varovaisuusperiaatteen nojalla kallistua mieluummin rauhanomaisuuden ja väkivallasta pidättäytymisen puolelle, sillä sota on aina luonteeltaan *moraalinen tragedia*, jossa lukemattomien vapaus, koskemattomuus, turva, turvallisuus ja elämä vaarantuvat.

Mikäli jatkumon absoluuttiset ääripäät hylätään lähtökohtaisen ongelmallisuutensa vuoksi toiminnallistamisen ulkopuolelle, päätös hyväksyttävän väkivallan rajasta silti tuskin koskaan on täysin tyydyttävä. Mihin tahansa hyväksyttävän voimankäytön raja vedetäänkin, tuntuu rajanveto mahdollisesti aina ainakin joltain osin väärältä. Tämä on ominaista dilemman luonteelle. Valinta joudutaan tekemään kahden keskenään ristiriitaisen velvollisuuden tai moraalisen vaatimuksen välillä, ja toinen vaatimus jää aina toteutumatta, sillä vaatimukset sulkevat toisensa pois niin, että niitä ei voi toteuttaa yhdessä. Toisen velvollisuuden valitseminen tarkoittaa välttämättä toisen toteuttamisesta luopumista. Kumpi tahansa siis valitaankaan – puolustaminen tai väkivallasta pidättäytyminen – tehdään aina toisen velvollisuuden kannalta vääryyttä. Toteuttamatonkaan velvollisuus ei lakkaa olemasta, kun päätös on tehty. Päinvastoin se usein pysyy päätöksentekijän mielessä ja aiheuttaa niin kutsuttua *jään-nössyillisyyttä*, vaikka tehty päätös olisikin sinänsä moraalisesti hyväksyttävä tai oikea. (Beauchamp & Childress 2001) Dilemmassa ihminen on siis kuin

jatkuvasti huonossa asennossa: riippumatta siitä, kumpaan suuntaan kääntyy, on aina jotenkin paha olla. Keskusteluyhteyden avaaminen ja yhtymäkohtien vahvistaminen eri pasifismin muotojen, militarismin kritiikin, oikeutetun sodan tradition ja realismin välille on yritys totuttautua tähän epämukavaan asetelmaan.

Viitteet

- 1 ks. Puolustusministeriö 2013; Kallunki 2020; ks. myös Hellenberg ym. 2011.
- 2 Valtioneuvosto 2012; Valtioneuvosto 2017.
- 3 ks. Virta & Branders 2016; Branders 2016; Bourbeau & Vuori 2015, 255.
- 4 Maanpuolustussuhteessa tulkitaan olevan kaksi toisiinsa vuorovaikutuksessa olevaa tasoa: yksilöä maanpuolustukseen asemoivat tekijät ja maanpuolustussuhdetta kehystävät tekijät (Kosonen 2019, 59). Yksilöä maanpuolustukseen asemoivia tekijöitä tulkitaan olevan maanpuolustusasenne, maanpuolustusluottamus, maanpuolustusosaaminen ja maanpuolustustoimijuus. Maanpuolustussuhdetta kehystäviä tekijöitä ovat kiinnittyminen yhteiskuntaan ja valtioon, kokemus valtiosta puolustamisen arvoisena sekä käsitys valtioon, yhteiskuntaan tai lähiympäristöön kohdistuvista uhkista ja kyvystä vastata niihin (Kosonen, Puustinen & Tallberg 2019, 311; Jalkanen, Pulkka & Norri-Sederholm 2020, 198–201).
- 5 Kivelä 2016, 201; Himberg 2020, 120.
- 6 Huomautettakoon, että eräs keino näiden jännitteiden purkamiseen voisi olla yhteistoininnan lisääminen jo niihin ammatteihin opiskeltaessa (ks. Anttonen 2016) ja myös eettisiin teemoihin ulottaen.
- 7 ks. Kaarkoski, Tallberg & Villman 2020, 181; vrt. Hart & Tallberg 2020, 146.
- 8 Kallunki 2015; Puolustusministeriö 2018; Puolustusministeriö 2013; Hallituksen esitys 2018; Myllyniemi (toim.) 2010.
- 9 Kallunki 2015, 30; Myllyniemi (toim.) 2010.
- 10 Käkönen 1994, 1–2; Smith 2005.
- 11 Tämä on näkynyt esimerkiksi siten, että yhteiskunnallisissa, sekä maanpuolustukseen että yhteiskunnalliseen turvallisuuteen kytkeytyvissä, hegemoniakamppailuissa toistaiseksi marginaaliin on jäänyt ”toisten” inhimillinen turvallisuus (*human security*) ja ennen kaikkea se, millaisia *globaaleja seurauksia* sekä ”terrorismin vastaisella sodalla” että muilla uusliberalistisilla operaatioilla ”ihmisten riittävän elintason” (*freedom from want*) turvaamiseksi onkaan 2000-luvulla ollut (ks. Soirila 2018; Rantapelkonen 2006; Mäkinen 2020a; b).
- 12 ks. Virta 2012; Pesu 2020.
- 13 Laki Puolustusvoimista annetun lain muuttamisesta 427/2017.
- 14 ks. Mäkinen 2020b; Christopher 1994.
- 15 Raitasalo & Sipilä (toim.) 2005; Raitasalo 2018; Hyytiäinen 2017.
- 16 ks. Hanska 2019; Michel & Pesu 2019; Kamm 2012.
- 17 Eksistentiaaliset uhat ovat koko planetaarista olemassaoloa uhkaavia tekijöitä. Toby Ordin mukaan (2020) ne ovat riskejä, jotka uhkaavat ihmiskunnan potentiaalın tuhoutumista pitkällä aikavälillä. Nick Bostromin mukaan (2013) eksistentiaaliset uhat ovat riskejä, jotka uhkaavat johtaa Maa-peräisen älyllisen elämän ennenaikaiseen sukupuuttoon tai sen tulevaisuuden mahdollisuuksien äkilliseen ja pysyvään tuhoutumiseen.

- Esimerkiksi Bostromin (2002) mukaan todennäköisyys sille, että ihmiskunta kohtaa jonkin sitä uhkaavista eksistentiaalisista uhista pitkällä aikavälillä on vähintään 25 % ja todennäköisesti paljon tätä korkeampi. Martin Reesin (2003) ja Ordin (2020) mukaan taas tällainen uhka kohdataan jo kuluvan vuosisadan aikana 17–50 % todennäköisyydellä.
- 18 Bulletin of Atomic Scientists 2021. Tosin tätä tulkintaa voitaneen täydentää pandemiolla ja esimerkiksi ekosysteemipalveluiden romahtamisella (ks. Mattila (toim.) 2020).
  - 19 ks. Valtioneuvosto 2019; Arms Control Association 2021.
  - 20 Virta 2011, 121; Turvallisuuskomitea 2017, 16; Anttonen 2016, 28–33.
  - 21 Tosin esimerkiksi vuoden 2001 syyskuun 11. päivän terroritekojen jälkeen, Irakissa vuonna 2003 alkaneen sodan jälkimainingeissa [tässä tapauksessa tiedustelualan] asiantuntemuksen arvostus [tässä tapauksessa väitettyjen irakilaiden joukkotuhoaseiden osalta] joutui koetukselle, sillä ajoittain ”asiantuntemus” näytti jäävän ”poliittisen tarkoituksenmukaisuuden” ja epäeettisyyden jalkoihin (ks. Tetlock 2006, 1).
  - 22 ks. Mutanen 2010; Airaksinen 2012.
  - 23 Rothschild 1995; ks. Buzan 1991/2007, 7, jonka mukaan turvallisuus on yksi niistä käsitteistä, jotka ikuisesti generoivat ratkaisemattomia debatteja. Ks. Hacking 1999/2001, 68.
  - 24 Keskinen ym. 2017, 124–125.
  - 25 Ks. epäpoliittisoituminen ja medikalisaatio. Tiettyjen ongelmallisiksi koettujen piirteiden käsittyminen ensi sijassa lääketieteen kautta johtaa usein lähinnä ongelmien oireiden lievittämiseen varsinaisen ongelman tai sen syiden poistamisen ja ehkäisemisen sijaan. Joidenkin nykyään lähinnä lääketieteelliseksi koettujen ongelmien, kuten alkoholismin tai synnytyksen jälkeisen masennuksen varsinaiset syyt voivat olla pitkälti sosiaalisia ja yhteiskunnallisia, jolloin niihin tulisi myös puuttua yhteiskunnallisen päätöksenteon tasolla pelkän lääke(tieteellisen)hoidon sijaan.
  - 26 Linnell 2009; Bourbeau & Vuori 2015; Virta & Branders 2016; Mikkola & Aaltola ym. 2018.
  - 27 Determinismin mukaan tulevaisuuden ja nykyisyyden tapahtumat ovat välttämättömiä seurauksia menneisyyden tapahtumista. Tietyt tapahtumat seuraavat luonnonlakien kaltaisella tavalla. Ks. Visala 2018, 296.
  - 28 Fatalismin mukaan ihmisten teoilla ei ole vaikutusta siihen, mitä tulevaisuudessa tapahtuu, vaan tulevaisuus on ennalta määrätysti välttämättä tietynlainen, eikä siihen voi puuttua eikä sitä voi muuttaa. Ks. Visala 2018, 297.
  - 29 nk. tit for tat strategia. Ks. esim. Kannianen 2019.
  - 30 Wæver 1995, 62–65; Corry 2014, 257; Mikkola & Aaltola ym. 2018, 91.
  - 31 Fiala (toim.) 2018; Ceadel 1987, 73; Wallensteen 2011, 36–40; Orend 2001.
  - 32 Christopher 1994, 3; Orend 2001; 2020.
  - 33 Mt.; Scofield 2007/2016, 1–2; Higate & Henry 2016, 134; vrt. Morris 2014.
  - 34 Pinker 2011, 291; ks. Ceadel 1987, 77.
  - 35 ks. Russett & Oneal 2001, 116; Wallensteen 2011, 24. Vrt. Rosato 2003; Gursozlu 2018; Hegre 2014.
  - 36 Giroux 2007, 31–44; Higate & Henry 2016, 134; Dowler 2012, 491.
  - 37 Ks. Mt., 3–4.
  - 38 Ns. Ahimsa-perinne. Ks. esim. Tähtinen 1976.
  - 39 ks. Johansen 2007.
  - 40 Bazargan, 2014; Fiala (toim.) 2018; May 2012; 2015/2018; Kallunki 2015.
  - 41 Primoratz 2002, 221; Ceadel 1987, 191.
  - 42 Grotius 1625/2017; Neff 2005, 85–128; Reichberg, Syse & Begby (toim.) (2006), 385–437.
  - 43 ks. Häyry 1991, 77; Aalto 2014, 110; Puumala 2018, 11; Mäkinen 2020b, 35.

- 44 Christopher 1994; Grotius 1625/2017; Arendt 1970, 51.
- 45 Tässä suhteessa ei ole oleellista ovatko viattomat ”toisia” vai onko kyseessä itsepuolustusellinen voimankäyttö.
- 46 ”viaton” tässä sotilaseettisessä merkityksessä (*innocent*), eli rinnasteisena ”siviilille” tai ”ei-taistelijalle” (*non-combatant*).
- 47 Bazargan 2014, 2; ks. May 2012; 2015/2018.
- 48 Sipilä 2013, 75-77; Koivula 2013, 110.
- 49 Galtung 1969; 1996; Lawler 1995.
- 50 Tässä artikkelissa tulkitsemme oikeudenmukaisuuden ”rawlsilaisittain” *reiluudeksi* ja reiluksi mahdollisuuksien tasa-arvoksi. Tulkintamme on siis yhteiskuntafilosofinen ja -eettinen, emmekä tässä yhteydessä ota kantaa esimerkiksi oikeuksien ja velvollisuuksien luonteeseen tai oikeustieteelliseen oikeudenmukaisuuteen. Sen sijaan rawlsilainen tulkinta näkee oikeudenmukaisuuden yhteiskunnallisena reiluutena (*fairness*), joka synnyttää aitoa sosiaalista ja yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta tai samanarvoisuutta siinä merkityksessä, että jokaisella on yhtäläiset mahdollisuudet hyvinvointiin. Oikeudenmukaisuus ja reiluus näin nähtynä ei välttämättä tarkoita täyttä tasa-arvoisuutta esimerkiksi täysin samanlaisen kohtelun tai yksinkertaisen tasajaon merkityksessä, vaan reiluuden toteuttamiseksi voi joissain tilanteissa olla tarpeellista kohdella erilaisia tapauksia eri tavalla, jotta mahdollisuuksien tasa-arvo toteutuu. Ks. esim. Rawls 1958; 1971; 1993.
- 51 Galtung 1969; 1996; Lawler 1995.
- 52 Vrt. esim. integriteetti. Integriteetti on rakenteellinen hyve, joka määrittää vain tiettyjen tekijöiden, esimerkiksi moraaliarvostelmien, keskinäiset suhteet (=ristiriidattomia, yhteensopivia), mutta ei vielä kerro mitään näiden moraaliarvostelmien itsensä sisällöstä. Näin ollen eettisesti täysin epäilyttävätkin periaatteet voivat edustaa korkeaa integriteettiä, kunhan ne ovat keskenään yhteensopivia, vaikka olisivatkin sisällöltään järkyttäviä. Ks. esim. Cartagena & Beaty 2017; Puumala 2020.
- 53 Esimerkki: Jos kukaan ei olisi vastustanut sotilaallisin keinoin Natsi-Saksan ideologista ja maantieteellistä leviämistä ja holokaustia, olisi kolmas valtakunta voinut elellä tässä rauhan negatiivisessa tulkinnassa täysin rauhanomaisesti, eli ilman sotaa. Mutta kuinka moni ajattelisi, että 1) Natsi-Saksassa vallitsisi silloinkaan aito (säilyttämisen arvoinen) rauha, jos ihmisiä samaan tapaan kidnapattaisiin, karkotettaisiin, kidutettaisiin ja joukkomurhattaisiin, tai 2) että olisi tällainenkin ”rauha” (=sodan puute) kuitenkin silti parempi kuin sota näiden käytänteiden lopettamiseksi?
- 54 Kamm 2012, 3–4.

Lähteet

- Aalto, Janne (2014). Kuka omistaa etiikan? Teoksessa A. Mutanen & O. Pekkarinen (toim.), *Sotilaspedagogiikka: professori Juha Mäkisen 50-vuotisjuhlakirja*. Tampere: Maanpuolustuskorkeakoulu, 107–118. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2580-5>, (16.10.2014).
- Aggestam, Karin & Björkdahl, Annika (toim.) (2013). *Rethinking Peacebuilding: The quest for just peace in the Middle East and the Western Balkans*. New York: Routledge.
- Airaksinen, Timo (2012). *Yksilöturvallisuutta etsimässä*. Helsinki: Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö.
- Ammattisotilas (2020). Kansainvälisen avun antaminen. https://www.ammattisotilas.fi/asl/lehdet/3_2020/kansainvalisen_avun_antaminen, (26.1.2020).

- Anttonen, Johanna (2016). *Yhteistä turvallisuutta rakentaen: poliisi- ja upseeriprofessioiden yhteiskehittelyn mahdollisuuksista*. Sotilaspedagogiikan väitöskirja. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://www.doria.fi/handle/10024/124728>, (1.9.2016).
- Arendt, Hannah (1970). *On Violence*. Orlando: A Harvest Book.
- Arms Control Association (2021). U.S.-Russian Nuclear Arms Control Agreements at a Glance. <https://www.armscontrol.org/factsheets/USRussiaNuclearAgreements>, (26.1.2021).
- Asevelvollisuuslaki 429/2017. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20071438>, (15.1.2021).
- Axelrod, Robert (1980). Effective Choice in the Prisoner's Dilemma. *Journal of Conflict Resolution*, 24(1), 3–25.
- Bar-Siman-Tov, Yaacov (2013). Linking Peace and Justice in Peacemaking. Teoksessa K. Aggestam & A. Björkdahl (toim.), *Rethinking Peacebuilding: The quest for just peace in the Middle East and the Western Balkans*. New York: Routledge, 19–34.
- Bazargan, Saba (2014). Varieties of Contingent Pacifism in War. Teoksessa H. Frowe & G. Lang (toim.), *How We Fight*. Oxford: Oxford University Press, 1–17.
- Beauchamp, Tom L. & Childress, James F. (2001). *Principles of Biomedical Ethics*. New York: Oxford University Press.
- Blombergs, Fred (2013). *Euroopan voimatasapainojärjestelmä 1990–2012: Euroopan vakaas rakenteellisen, uusklassisen ja hegemonisen realismin näkökulmasta*. Strategian väitöskirja. Strategian laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2440-2>, (25.1.2021).
- Blombergs, Fred (toim.) (2016). *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*. Julkaisusarja 1: tutkimuksia n:o 4. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2776-2>, (4.6.2020).
- Bostrom, Nick (2002). Existential Risks: Analyzing human extinction scenarios and related hazards. *Journal of Evolution and technology*, 9, <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:827452c3-fcba-41b8-86b0-407293e6617c>, (22.4.2021).
- Bostrom, Nick (2013). Existential Risk Prevention as Global Priority. *Global Policy*, 4(1), 15–31.
- Bourbeau, Philippe & Vuori, Juha A. (2016). Security, Resilience and Desecurization: Multi-directional Moves and Dynamics. *Critical Studies on Security*, 3(3), 253–268.
- Branders, Minna (2016). Kokonainen turvallisuus? Kokonaisturvallisuuden poliittinen kelpoisuus ja hallinnollinen toteutettavuus. Johtamiskorkeakoulun väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9996-8>, (25.1.2021).
- Bulletin of Atomic Scientists (2021). *2021 Doomsday Clock Statement*. <https://thebulletin.org/doomsday-clock/current-time>, (1.4.2021).
- Buzan, Barry (1991/2007). *People, States and Fear. An agenda for international security studies in the post-cold war era*. Second Edition. Great Britain: Harvester Wheatsheaf.
- Buzan, Barry, Wæver, Ole & de Wilde, Jaap (1998). *Security: A new framework for analysis*. Boulder ja Lontoo: Lynne Rienner Publishers.
- Cartagena, Nathan L. & Beaty, Michael (2017). Military Leaders, Fragmentation, and the Virtue of Integrity. Teoksessa P. Olsthoorn (toim.). *Military Ethics and Leadership*. Leiden: Brill Nijhoff, 104–124.
- Ceadel, Martin (1987). *Thinking about Peace and War*. Oxford: Oxford University Press.
- Christopher, Paul (1994). *The Ethics of War & Peace: An Introduction to Legal and Moral Issues*. Third Edition. New Jersey: Prentice Hall.
- Cortright, David (2008). *Peace: A History of Movements and Ideas*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Corry, Olaf (2014). From Defense to Resilience: environmental security beyond neo-liberalism. *International Political Sociology*, 8, 256–274.
- Dowler, Lorraine (2012). Gender, Militarization and Sovereignty. *Geography Compass*, 6(8), 490–499.
- Farmer, Daniel D. (2011). Pacifism without Right and Wrong. *Public Affairs Quarterly*, 25(1), 37–52.
- Fiala, Andrew (toim.) (2018). *The Routledge handbook of pacifism and nonviolence*. New York ja London: Routledge.
- Galtung, Johan (1969). Violence, Peace and Peace Research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167–191.
- Galtung, Johan (1996). *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*. London: Sage Publications.
- Gillis, John (toim.) (1989). *The Militarization of the Western World*. New Brunswick and London: Rutgers university press.
- Giroux, Henry A. (2007). *The University in Chains: Confronting the Military-Industrial-Academic Complex*. Boulder: Paradigm Publishers.
- Gowans, Christopher W. (toim.) (1987). *Moral dilemmas*. New York: Oxford University Press.
- Grotius, Hugo (1625/2017). *On the Law of War and Peace*. A. C. Campbellin englanninkielinen käännös. United States: CreateSpace Independent Publishing Platform.
- Gursozlu, Fuat (2018). The Triumph of the Liberal Democratic Peace and the Dangers of Its Success. Teoksessa A. Fiala (toim.), *The Routledge Handbook of Pacifism and Non-violence*. New York ja London: Routledge, 213–224.
- Hacking, Ian (1999/2001). *The Social Construction of What?* Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hallituksen esitys (1998). Hallituksen esitys n:o 1 eduskunnalle Suomen hallitusmuodoksi. https://www.eduskunta.fi/fi/vaski/hallituksenesitys/documents/he_1+1998.pdf, (13.1.2021).
- Hallituksen esitys (2016). Hallituksen esitys n:o 94 eduskunnalle laeiksi puolustusvoimista annetun lain, aluevalvontalain ja asevelvollisuuslain muuttamisesta. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_94+2016.aspx, (13.1.2021).
- Hallituksen esitys (2018). Hallituksen esitys n:o 139 eduskunnalle. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_139+2018.aspx, (13.1.2021).
- Hansen, Lene (2013). Security, Conflict and Militarization. Teoksessa G. Waylen, K. Celis, J. Kantola & S.L. Weldon (toim.), *The Oxford Handbook of Gender and Politics*. Oxford: Oxford University Press, 828–848.
- Hanska, Jan (2015). Tohtoriupseeri – kriittinen tutkija vai selvitysmies? Tieteellisyyden ja upseeriuuden yhdistäminen puolustusvoimien tutkimuskentän pyörteissä. Teoksessa A. Nokkala, J. Hanska & M. Häyry (toim.), *Akateemisuus ja upseerius: tieteen, tutkimuksen ja johtamisen ristivetoa puolustushallinnossa*. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, julkaisusarja 2: artikkelikokoelmat n:o 15. Tampere: Maanpuolustuskorkeakoulu, 39–66.
- Hanska, Jan (2019). Pelotetta vai pidäkettä? Deterrenssiteorian käytäntöä pienen valtion näkökulmasta. *Tiede ja Ase*, 77, 42–70. <https://journal.ti.ta/article/view/88681>, (3.5.2020).
- Hart, Linda & Teemu Tallberg (2020). Naiset ja maanpuolustus komiteamietinnöissä 1948–1993: toisen maailmansodan perinnöstä naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen. Teoksessa T. Häkkinen, M. Kaarkoski & J Tilli (toim.), *Maanpuolustustahto Suomessa*. Tallinna: Gaudeamus, 128–147.

- Hegre, Håvard (2014). Democracy and Armed Conflict. *Journal of Peace Research*, 51(2), 159–172.
- Hellenberg, Timo, Heikki Talvitie, Pekka Visuri & Risto Volanen (2011). *Myrskyn silmässä – Suomi ja uudet kriisit*. Jyväskylä: WSOYpro.
- Higate, Paul & Marsha Henry (2016). Militarising Spaces: A Geographical Exploration of Cyprus. Teoksessa S. Kirsch & C. Flint (toim.), *Reconstructing Conflict: Integrating war and post-war geographies*. New York: Routledge, 133–156.
- Himberg, Kimmo (2020). Kompleksiset uhkakuvat ja varautumisen uudelleenarviointi. Teoksessa O. Heino, V. Huotari, K. Laitinen (toim.), *Varautuminen eilen – varautuminen huomenna. Puheenvuoroja Suomesta*. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja n:o 136. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu, 118–122. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020112492791>, (9.12.2020).
- Hyttiäinen, Mika (2017). Hybridivaikuttaminen. Teoksessa *Turvallinen Suomi 2018*. Helsinki: Turvallisuuskomitea, 15–30. <https://turvallisuuskomitea.fi/turvallinen-suomi-2018-tietoa-suomen-kokonaisturvallisuudesta/>, (3.4.2018).
- Häyry, Matti (1991). Nuorukaiselle kuolla kuuluu – vai kuuluuko? Sotilasammatin etiikan ulkoisia ja sisäisiä rajanvetoja. Teoksessa T. Airaksinen (toim.), *Ammattien ja ansaitsemisen etiikka*. Helsinki: Yliopistopaino, 76–102.
- Jalkanen, Pasi, Antti-Tuomas Pulkka & Teija Norri-Sederholm (2020). Maanpuolustusuhde: monipuolisempi näkökulma maanpuolustukseen. Teoksessa T. Häkkinen, M. Kaarkoski & J. Tilli (toim.), *Maanpuolustustahto Suomessa*. Tallinna: Gaudeamus, 196–216.
- Johansen, Jørgen (2007). Nonviolence: More than the Absence of Violence. Teoksessa C. Weibel & J. Galtung (toim.): *Handbook of Peace and Conflict Studies*. New York: Routledge, 143–159.
- Joutsenvirta, Maria & Arto O. Salonen (2020). *Sivistys vaurautena: radikaalisti, mutta lempeästi kohti kestäväää yhteiskuntaa*. Keuruu: Basam Books.
- Juntunen, Tapio (2019). *The End of Nuclear Arms Control? Implications for the Nordic Region*. FIIA working paper n:o 109. <https://www.fiia.fi/julkaisu/the-end-of-nuclear-arms-control>, (5.1.2021).
- Kaarkoski, Miina, Teemu Tallberg & Emmi Villman (2020). ”Mä niinkun vihaan sitä käsitettä”: näkökulmia maanpuolustustahtoon ja sitä mittaaviin kysymyksiin. Teoksessa T. Häkkinen, M. Kaarkoski & J. Tilli (toim.), *Maanpuolustustahto Suomessa*. Tallinna: Gaudeamus, 173–195.
- Kallunki, Valdemar (2015). *Siviilipalveluksen muuttuneet merkitykset maanpuolustusvelvollisuuden kokonaisuudessa: siviilipalveluksen alku- ja loppukyselyn tutkimusraportti*. Raportti n:o 38. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-005-3>, (4.2.2016).
- Kallunki, Valdemar (2020). Siviilipalvelus uudistuvassa maanpuolustusvelvollisuudessa. Teoksessa T. Häkkinen, M. Kaarkoski & J. Tilli (toim.), *Maanpuolustustahto Suomessa*. Tallinna: Gaudeamus, 237–256.
- Kamm, Frances M. (2012). *The Moral Target: Aiming at Right Conduct in War and Other Conflicts*. New York: Oxford University Press.
- Kanniainen, Vesa (2019). *Peliteorian käyttö konfliktien ja sotien analyysissä*. Sotatekniikan laitoksen raportti. Julkaisusarja 3. Työpapereita n:o 2. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Kerttunen, Mika (2010). *Kuinka sota voitetaan: sotilasstrategiasta ja sen tutkimisesta*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201201241121>, (8.1.2021).

- Keskinen, Marko, Arttu Kantola, Juha Mäkinen & Arto O. Salonen (2017). Miten yhteis-kehittää kokonaisturvallisuutta? Tieteidenvälisiä näkemyksiä Winland-hankkeesta. *Tiede ja Ase*, 75, 124–154. <https://journal.fi/ta/article/view/67728>.
- Kivelä, Juhani (2016). Hiljainen hälytys – yhteiskunnan häiriötilanteiden hallinnan tila vuosina 2012–2014. Helsingin yliopiston valtiotieteiden väitöskirja. Helsinki: Unigrafia. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/159818>, (17.2.2017).
- Koivula, Tommi (2013). Jälkistrukturalistinen turvallisuustutkimus – mahdollon käsite vai käsitteellinen mahdollisuus? Teoksessa P. Sivonen, (toim.), *Suomalaisia näkökulmia strategian tutkimukseen*. Tampere: Maanpuolustuskorkeakoulu, 105–126.
- Kosonen, Jarkko (2019). *Kansalaiset sotilaina ja maan puolustajina: Asevelvollisten sitoutuminen maanpuolustukseen ja sen eri tehtäviin*. Sotilassosiologian väitöskirja. Johdattamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Julkaisusarja 1. Tutkimuksia n:o 33. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Kosonen, Jarkko, Alisa Puustinen & Teemu Tallberg (2019). Maanpuolustustahdosta maanpuolustussuhteeseen – siviilipalvelusvelvollisten ja reservistä eroavien kokemuksia asevelvollisuudesta ja hyvinvointivaltiosta. *Sosiologia*, 56(3), 300–319.
- Käkönen, Jyrki (toim.) (1994). *Green security or militarized environment*. Aldershot: Dartmouth.
- Laki Puolustusvoimista annetun lain muuttamisesta* (2017). <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170427>, (13.1.2021).
- Lawler, Peter (1995). *A Question of Values: Johan Galtung's Peace Research*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Lehtonen, Juha-Matti & Tommi Koivula (2020). Puolustusyhteistyö: epävarmuus mahdollisuutena. *Tiede ja Ase*, 78, 127–153. <https://journal.fi/ta/article/view/101304>, (19.9.2020).
- Limnell, Jarno (2009). *Suomen uhkakuvapolitiikka*. Strategian väitöskirja. Strategian laitos. Julkaisusarja 1. Strategian tutkimuksia n:o 29. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Mattila, Hanna (toim.) (2020). *Elämän verkko: luonnon monimuotoisuutta edistämässä*. Tallinna: Gaudeamus.
- May, Larry (2012). Contingent Pacifism and Selective Refusal. *Journal of social philosophy*, 43(1), 1–18.
- May, Larry (2015/2018). *Contingent pacifism: revisiting Just War Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Michel, Leo & Matti Pesu (2019). *Strategic Deterrence Redux*. FIIA working paper n:o 60. <https://www.fiaa.fi/julkaisu/strategic-deterrence-redux>, (5.1.2021).
- Mikkola, Harri, Mika Aaltola, Miika Wigell, Tapio Juntunen & Antto Vihma (2018). *Hybridivaikuttaminen ja demokratian resilienssi: ulkoisen häirinnän mahdollisuudet ja torjuntakyky liberaaleissa demokratioissa*. <https://www.fiaa.fi/julkaisu/hybridivaikuttaminen-ja-demokratian-resilienssi>, (29.5.2018).
- Morris, Ian (2014). *War! What is it good for? Conflict and the Progress of Civilization from Primates to Robots*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Mutanen, Arto (2010). Turvallisuustoiminnasta. *Tiede ja Ase*, 68, 22–30. <https://journal.fi/ta/article/view/4129>, (19.12.2010).
- Myllyniemi, Sami (toim.) (2010). *Puolustuskannalla: nuorisobarometri 2010*. Nuorisosaian neuvottelukunta, julkaisuja 43. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Mäkinen, Juha (2020a). The Dichotomy of Training and War: Making Sense of Soldiers' Activities. Teoksessa P. Mileham (toim.), *Jus Post Bellum: Restraint, Stabilisation and Peace*. Leiden; Boston: Brill Nijhoff, 388–406.

- Mäkinen, Juha (2020b). Saako ”hyvän” tappaa epäoikeutetussa sodassa? *Tiede ja Ase*, n:o 78, 34–66. <https://journal.fi/ta/article/view/101297>.
- Neff, Stephen C. (2005). *War and the Law of Nations: A General History*. New York: Cambridge University Press.
- Orend, Brian (2001). A Just War Critique of Realism and Pacifism. *Journal of Philosophical Research*, 26, 435–477.
- Orend, Brian (2020). Foreword: A most commendable subject: justice after war. Teoksessa P. Mileham (toim.), *Jus Post Bellum: Restraint, Stabilisation and Peace*. Leiden; Boston: Brill Nijhoff, ix–xiv.
- Ord, Toby (2020). *The Precipice: Existential Risk and the Future of Humanity*. London: Bloomsbury Publishing.
- Pesu, Jukka (2020). *Suomi, rauhanturvaaminen ja kylmä sota 1956–1990: rauhanturvaaminen osana Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa sekä YK-politiikkaa*. Turun yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan väitöskirja. Turku: Painosalama. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8254-7>, (25.1.2021).
- Pihkala, Panu (2017). *Päin helvettiä? Ympäristöahdistus ja toivo*. Helsinki: Kirjapaja.
- Pinker, Steven (2011). *The Better Angels of our Nature: Why violence has declined*. Colorado: Penguin Books.
- Primoratz, Igor (2002). Michael Walzer’s Just War Theory: Some Issues of Responsibility. *Ethical Theory and Moral Practice*, 5(2), 221–243.
- Puolustusministeriö (2013). *Selvitys Jehovan todistajien vapauttamista asepalveluksen suorittamisesta koskevasta lainsäädännöstä*. Professori Jukka Kekkonen valmisteleva. Helsinki: Puolustusministeriö.
- Puolustusministeriö (2020). *Strategiset linjaukset tekoälyratkaisujen kehittämiseen*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-663-095-3>, (3.9.2020).
- Puumala, Laura (2018). *Ratkaisuehdotuksia sotilasetiikan erityiskysymyksiin: integriteettiä ja toimintakykyä kehittämässä*. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, julkaisusarja 2: tutkimuslauseita n:o 2. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-3022-9>.
- Puumala, Laura (2020). Kaveria ei jätetä – eettinen toimintakyky ja suomalainen hyvinvointiyhteiskunta. *Tiede ja Ase*, 78, 67–86. <https://journal.fi/ta/article/view/101298>.
- Pääesikunta (2012). *Johtajan käsikirja*. Tampere: Pääesikunta.
- Raitasalo, Jyri (2018). Hybridisota ja hybridiuhat – paljon vanhaa. Onko mitään uutta? *Tiede ja Ase*, 76, 27–53. <https://journal.fi/ta/article/view/77541>, (25.9.2018).
- Raitasalo, Jyri & Joonas Sipilä (toim.) (2005). *Muuttuva sota*. Jyväskylä: Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian Laitos.
- Rantapelkonen, Jari (2006). *The Narrative Leadership of War: Presidential Phrases in the ’War on Terror’ and Their Relation to Information Technology*. Väitöskirja. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Rantapelkonen, Jari (toim.) (2012). *Taistelulentällä: suomalaisupseerien kokemuksia Afganistanissa*. Taktiikan laitoksen julkaisusarja 2 julkaisu n:o 1. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Rawls, John (1971). *A Theory of Justice*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Rawls, John (1958). Justice as Fairness. *The Philosophical Review*, 67(2), 164–194.
- Rawls, John (1993). The Law of Peoples. *Critical Inquiry*, 20(1), 36–68.
- Rees, Martin (2003). *Our Final Century*. London: Random House.
- Reichberg, Gregory M., Henrik Syse & Endre Begby (toim.) (2006). *The Ethics of War: Classic and Contemporary Readings*. Maiden, MA: Blackwell Publishing.

- Rosato, Sebastian (2003). The Flawed Logic of Democratic Peace Theory. *American Political Science Review*, 97(4), 585–602.
- Rothschild, Emma (1995) What Is Security? *Daedalus*, 124(3), 53–98.
- Russett, Bruce & John R. Oneal (2001). *Triangulating Peace: democracy, interdependence, and international organizations*. London: WW Norton.
- Schofield, Julian (2007/2016). *Militarization and War*. New York: Palgrave Macmillan.
- Sipilä, Joonas (2013). Sota tutkimuksen kohteena. Teoksessa P. Sivonen, (toim.), *Suomalaisia näkökulmia strategian tutkimukseen*. Tampere: Maanpuolustuskorkeakoulu, 59–90.
- Sisäministeriö (2016). *Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta*. Sisäministeriön julkaisu 8/2016. Helsinki: Sisäministeriö. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74957/Sisaisen_turvallisuuden_selonteko_SUOMI_18052016.pdf, (17.2.2017).
- Sisäministeriö (2019). *Kansallinen riskiarvio 2018*. Sisäministeriön julkaisuja 5/2019. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161332>, (15.1.2021).
- Smith, Steve (2005). The contested concept of security. Teoksessa K. Booth (toim.) (2005). *Critical Security Studies and World Politics*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 27–62.
- Soirila, Ukri (2018). *The law of humanity project: an immanent critique*. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Suomen perustuslaki* 731/1999, 127 §.
- Särmäkari, Veli (2016). *Suomalainen asevelvollisuusperiaate: kansallinen asevelvollisuuden käännekohta 1800-luvun lopun Suomessa*. Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan väitöskirja. Helsinki: Unigrafia. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/168962>, (2.6.2016).
- Tetlock, Philip E. (2006). *Expert Political Judgment: How good is it? How can we know?* Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Turvallisuuskomitea (2017). *Kokonaisturvallisuuden sanasto*. <https://turvallisuuskomitea.fi/viestinta/kokonaisturvallisuuden-sanasto/> (6.1.2021).
- Tähtinen, Unto (1976). *Ahimsa: Non-Violence in the Indian Tradition*. Lontoo: Rider.
- Valtioneuvosto (2012). *Valtioneuvoston periaatepäätös kokonaisturvallisuudesta*. Annettu Helsingissä 5.12.2012.
- Valtioneuvosto (2017). *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia: valtioneuvoston periaatepäätös*. Helsinki: Turvallisuuskomitea.
- Valtioneuvosto (2019). *Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019*. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3>, (4.1.2021).
- Valtioneuvoston kanslia (2017). *Valtioneuvoston puolustusselonteko*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2017. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-370-5>, (4.1.2021).
- Virta, Jami (2012). *Juoksuhaudoista yhteiskuntaan: vuosien 1965–1975 sotilaallista maanpuolustusta ja puolustusvoimia koskevan joukkotiedotuksen diskursiivinen tarkastelu*. Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan väitöskirja. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201203141558>, (25.1.2021).
- Virta, Sirpa (2011). Turvallisuuden tutkimus: tieteenalat ja monitieteisyyden lähtökohtia. *Tiede ja Ase*, 69, 112–126. <https://journal.fi/ta/article/view/7470>, (12.12.2011).
- Virta, Sirpa & Branders, Minna (2016). Legitimate security? Understanding the contingencies of security and deliberation. *British Journal of Criminology*, 56(6), 1146–1164.
- Visala, Aku (2018). *Vapaan tahdon filosofia*. Tallinna: Gaudeamus.
- Värrö, Veli-Matti (2018). *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.
- Wallensteen, Peter (2011). *Peace Research: Theory and practice*. London: Routledge.
- Wæver, Ole (1995). Securization and Desecurization. Teoksessa R.D. Lipschutz (toim.), *On Security*. New York: Columbia University Press, 46–86.